

นิทรรศน์นครรัฐไทยบนแผ่นดินสุวรรณภูมิ :
บทพินิจพลวัตประวัติศาสตร์สังคมการเมืองไทย

The Glorious Thai Kingdoms since 13th Century
Exhibition: A Review of the Historical Dynamics of Thai
Political Society

อมร หวังอัศวรางกูร¹

Amorn Wangukkarangkul

เพ็ญญา สวานทอง²

Pennapha Suanthong

กฤษณพงษ์ วิชัยดิษฐ์³

Krissanapong Vichaidit

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของสังคมการเมืองไทยที่นำเสนอผ่านนิทรรศการนครรัฐไทยบนแผ่นดินสุวรรณภูมิ โดยการศึกษาเชิงเอกสารร่วมกับการสังเคราะห์ทางประวัติศาสตร์ แล้วนำเสนอเชิงการปริทัศน์เป็นรายประเด็นตามหัวข้อในการจัดแสดงนิทรรศการทั้ง 4 หัวข้อ ได้แก่ จากรัฐโบราณสู่บ้านเมืองไทย รัฐไทยในสุวรรณภูมิ จากสยามรัฐสู่ราชอาณาจักรไทย และราชาธิปไตยรัฐสยาม ร่วมด้วยการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการเมือง การศึกษา

¹อาจารย์ประจำสาขาวิชาการเมืองการปกครอง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี ติดต่อได้ที่ : amorn.wan@sru.ac.th

²Lecturer, Department of Politics and Government, Faculty of Humanities and Social Sciences, Suratthani Rajabhat University. e-mail: amorn.wan@sru.ac.th

²อาจารย์ประจำสาขาวิชาการเมืองการปกครอง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี ติดต่อได้ที่ : pennapa.sru@gmail.com

²Lecturer, Department of Politics and Government, Faculty of Humanities and Social Sciences, Suratthani Rajabhat University. e-mail: pennapa.sru@gmail.com

³อาจารย์ประจำสาขาวิชาการเมืองการปกครอง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี ติดต่อได้ที่ : krissanapong.vic@gmail.com

³Lecturer, Department of Politics and Government, Faculty of Humanities and Social Sciences, Suratthani Rajabhat University. e-mail: krissanapong.vic@gmail.com

ทำให้ประจักษ์ได้อย่างเด่นชัดถึงความเปลี่ยนแปลงของทัศนคติในการนำเสนอประวัติศาสตร์สังคมการเมืองไทย จากเดิมที่มีลักษณะเป็นประวัติศาสตร์ด้านเดียวที่มุ่งขับเน้นอุดมการณ์ราชาชาตินิยมเพื่อสร้างความชอบธรรมในอำนาจการปกครอง และเพื่อสร้างสำนึกร่วมในความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ สู่การนำเสนอแง่มุมทางประวัติศาสตร์แบบองค์รวมที่ตระหนักและให้ความสำคัญถึงความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมของประเทศไทยที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม ตลอดจนความเป็นอิสระของนครรัฐโบราณก่อนที่จะหลอมรวมเข้ากันเป็นรัฐไทย ดังนั้น นัยสำคัญที่ผู้เขียนต้องการสะท้อนผ่านบทความนี้ จึงเป็นการเรียกร้องให้แวดวงการศึกษาวิชาการทางประวัติศาสตร์ในสังคมไทยได้มีการทบทวนหลักการ แนวคิด รวมทั้งเป้าหมายในการศึกษาทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ที่ควรเป็นไปอย่างมีเหตุมีผล และเปิดใจกว้างมากขึ้นเพื่อเรียนรู้ผู้คน เรียนรู้เรื่องราว และเรียนรู้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ด้วยใจที่เป็นกลาง ไม่ลบเลือน ลดทอน และด้อยคุณค่าของใครในประวัติศาสตร์เพียงเพราะต้องการสร้างภาพความยิ่งใหญ่ให้แก่ตน ซึ่งหากจุดยืนเหล่านี้ได้มีการทบทวนอย่างจริงจังและจริงใจ ก็เชื่อได้ว่าผลประโยชน์ของประวัติศาสตร์ที่เคยจุดไฟแห่งความเกลียดชังให้ลุกโชนคงได้มอดดับลง และแปรเปลี่ยนไปสู่สายใยแห่งภราดรภาพอันนำมาซึ่งการยอมรับและเคารพในความแตกต่างหลากหลายเพื่อการอยู่ร่วมกันของผู้คนในสังคมต่อไป

คำสำคัญ : นครรัฐไทย สุวรรณภูมิ ประวัติศาสตร์สังคมการเมืองไทย

Abstract

This article aims to study the history and the historical development of Thai political society presented through the Glorious Thai Kingdoms since 13th Century Exhibition by studying the documentary together with the historical synthesis. The review is presented by items based on the topics of the exhibition namely, From the Ancient States to the Thai Kingdom, Thai State in the Land of Suvarnabhumi, From Siam to the Kingdom of Thailand, and Siamese Monarchy, together with the analysis of power and political relations. This study indicates a change in the viewpoint of presenting the history of Thai

นิทรรศน์นครรัฐไทยบนแผ่นดินสุวรรณภูมิ :
บทพินิจพลวัตประวัติศาสตร์สังคมการเมืองไทย

political society. It has changed from one-sided history amplifying the royal nationalism ideology to establish legitimacy in power and to create a common awareness of the unity of the people in the nation to presenting a holistic historical perspective that recognizes the multi-cultural society of Thailand with multi-ethnic and cultural diversity as well as the independence of the ancient city-state before merging into a Thai state. Therefore, the significance that the author wants to reflect through this article is the call for the study of history in Thai society to review the principles, concepts and goals of the study to understand the history that should be rationally used; to be more open-minded to learn about people, stories, and events in history with a neutral mind; and not to fade away, diminish, and devalue anyone in history. If these positions were realized seriously and sincerely, the repercussions of the history that had ignited the fires of hatred would have extinguished and transformed into the bond of brotherhood leading to the acceptance and respect of various differences for the coexistence of people in the society.

Keywords: Thai Kingdoms, Suvarnabhumi, Historical of Thai Political Society

ความนำ

นิทรรศการ “นครรัฐไทยบนแผ่นดินสุวรรณภูมิ” เป็นนิทรรศการพิเศษเนื่องในวันอนุรักษ์มรดกไทย ประจำปีพุทธศักราช 2562 ที่คณะกรรมการอำนวยการวันอนุรักษ์มรดกไทย โดยกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม จัดขึ้นระหว่างวันที่ 26 กรกฎาคม – 25 ตุลาคม พ.ศ. 2562 ณ พระที่นั่งอิศราวินิจฉัย พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร กรุงเทพมหานคร เพื่อนำเสนอเรื่องราวความเป็นมาของผู้คนบนแผ่นดินไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน อันแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายหากแต่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ (กรมศิลปากร, 2562ก) นิทรรศการดังกล่าวได้จัดแสดงผ่านหลักฐานทางประวัติศาสตร์

อันล้ำค่า ซึ่งเป็นโบราณวัตถุและศิลปวัตถุชิ้นสำคัญจากแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย โดยแบ่งการจัดแสดงออกเป็น 4 หัวข้อ ได้แก่ หัวข้อแรก คือ “จากรัฐโบราณสู่บ้านเมืองไทย” ซึ่งจัดแสดงเกี่ยวกับความเป็นมาและการก่อร่างสร้างบ้านเมืองไทยบนดินแดนสุวรรณภูมิ ก่อนการสถาปนารัฐไทยในคริสต์ศตวรรษที่ 13 ลำดับถัดมาเป็นการจัดแสดงในหัวข้อ “รัฐไทยในสุวรรณภูมิ” ที่จัดแสดงเกี่ยวกับเอกลักษณ์อันโดดเด่นของแต่ละรัฐ ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 13 เป็นต้นมา จนเป็นราชอาณาจักรสยามสมัยอยุธยา นิทรรศการต่อมาเป็นการจัดแสดงในหัวข้อ “จากสยามรัฐสู่ราชอาณาจักรไทย” ซึ่งจัดแสดงเกี่ยวกับพัฒนาการของบ้านเมืองสมัยกรุงธนบุรี และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ที่ต้องปรับเปลี่ยนให้เข้าสู่โลกแห่งศิลปวิทยาการสมัยใหม่ และท้ายสุดเป็นการจัดแสดงนิทรรศการในหัวข้อ “ราชธิปไตยรัฐสยาม” ที่นำเสนอเรื่องราวความเป็นปึกแผ่นของบ้านเมือง ตั้งแต่ยุคสมัยแห่งการปกครองโดยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงมีบทบาทสำคัญในการปกครองบ้านเมืองสืบเนื่องมาเป็นเวลายาวนานกว่า 700 ปี ภายใต้คติความเชื่อเรื่องเทวราชา จักรพรรดิราชา และธรรมราชา จนเมื่อบ้านเมืองมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับความเป็นไปของโลก พัฒนาสู่ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข สะท้อนพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยที่แม้จะเปลี่ยนไปเพียงใดก็ตาม สถาบันพระมหากษัตริย์ก็ยังคงเป็นสถาบันหลัก และศูนย์รวมใจของคนในชาติสืบมาจนถึงปัจจุบัน (กรมศิลปากร, 2562ข)

เมื่อพิจารณาเนื้อหาการนำเสนอเรื่องราวความเป็นมาของผู้คนบนแผ่นดินสยามในอดีตสู่ประเทศไทยในปัจจุบันของนิทรรศการนครรัฐไทยบนแผ่นดินสุวรรณภูมินี้จะเห็นได้ว่านิทรรศการดังกล่าวมีความมุ่งหมายที่จะให้ผู้สนใจศึกษาในทางประวัติศาสตร์ได้ตระหนักถึงรากเหง้าความเป็นมาดั้งเดิมของคนไทยทุกวันนี้ว่าล้วนแล้วแต่เป็นผลิตผลของการผสมกลมกลืนความหลากหลายทางสังคม วัฒนธรรม จารีตประเพณี และการดำรงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในท้องถิ่นต่าง ๆ ที่มีอัตลักษณ์หรือรูปแบบเฉพาะที่แตกต่างกันออกไปตามบริบทของผู้คนและสังคมในท้องถิ่นนั้น ๆ หากแต่ความแตกต่างหลากหลายเหล่านั้น กลับหลอมรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ภายใต้ร่มพระบารมีแห่งองค์สมเด็จพระมหากษัตริย์ราชิราชาเจ้าทุกพระองค์นับแต่อดีตจวบจนถึงปัจจุบัน สิ่งสมบ่มเพาะจนก่อเกิดความเป็นไทยที่ฉายเอกลักษณ์อันงามสง่าสู่สายสายตาชาวโลก

นิทรรศน์นครรัฐไทยบนแผ่นดินสุวรรณภูมิ :
บทพินิจพลวัตประวัติศาสตร์สังคมการเมืองไทย

เมื่อพิจารณาถึงการทำความเข้าใจต่อพัฒนาการทางประวัติศาสตร์สังคมการเมืองไทยในระยะแรกเริ่มนั้น จะพบว่ามมีลักษณะเป็นการทำความเข้าใจในประวัติศาสตร์เพียงแง่มุมเดียวที่มุ่งเน้นความยิ่งใหญ่ของชาติผ่านบุคคล เรื่องราว และเหตุการณ์ที่นำไปสู่การยกย่องในวีรกรรมของเหล่าวีรบุรุษผู้กล้าหาญ ซึ่งล้วนแต่เป็นชนชั้นนำผู้มีบทบาทสำคัญในทางการเมืองและสังคม ตลอดจนการฉายภาพความเลวร้ายและความยากลำบากที่ชาติต้องเผชิญยามเมื่อมีข้าศึกศัตรูเข้ามารุกราน โดยการสร้างชุดความคิด ความรับรู้ และความทรงจำว่าด้วยศัตรูแห่งชาติ (National enemies) บนเงื่อนไขของเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่ว่า ถ้าชาติตนเป็นฝ่ายที่มีชัยชนะต่อข้าศึกศัตรู เหตุการณ์นั้นคือวีรกรรมอันหาญกล้าของบรรพบุรุษที่ต้องถูกขับเน้นเพื่อยกย่องและเชิดชู ในทางตรงกันข้ามหากชาติตนเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ต่อข้าศึกศัตรู เหตุการณ์นั้นคือความอับศและความเลวร้ายที่ฝ่ายตรงข้ามใช้กำลังบุกเข้ารุกรานจนชาติบ้านเมืองต้องล่มสลาย จึงเป็นหน้าที่ของอนุชนรุ่นหลังที่ต้องตระหนักในความเลวร้ายเหล่านั้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าชุดความคิดดังกล่าวข้างต้นเป็นชุดความคิดทางประวัติศาสตร์ที่ถูกผลิตซ้ำอยู่บ่อยครั้งในสังคมการเมืองไทย ทั้งนี้ก็เพื่อหลอมรวมผู้คนที่แตกต่างกันหลากหลายให้เกิดจินตภาพร่วมกันในความรัก ความสมัครสมานสามัคคีปรองดอง และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้พื้นที่สมมติที่เรียกว่า “ชาติ” (Nation) หรือที่ Anderson (1983) เรียกว่า “ชุมชนในจินตกรรม” (Imagined Communities) ซึ่งเป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมจำเพาะที่ถูกจินตกรรมขึ้นเป็นชุมชน (Community) ที่มีการจำกัดขอบเขต (Limited) มีอำนาจอและความเป็นอิสระ (Sovereign) ในตัวเอง จนในที่สุดจินตนาการความเป็นชาติได้ก่อให้เกิดเป็นอุดมการณ์ชาตินิยม (Nationalism) ขึ้น โดยอาศัยความผูกพันที่มีต่อสัญลักษณ์แห่งชาติที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนของจินตภาพในการสร้างความเป็นเอกภาพทางการเมืองและสังคม ยิ่งไปกว่านั้นหากสังคมในชาติใดมีตัวกระตุ้นปฏิกิริยาให้ระดับของอุดมการณ์มีความเข้มข้นและรุนแรงเพิ่มขึ้น ก็มีแนวโน้มที่เป็นไปได้สูงว่าอุดมการณ์ชาตินิยมของชาตินั้นจะพัฒนาไปสู่อุดมการณ์ความรักในปิตุภูมิ (Patriotism) หรือความรักที่มีต่อประเทศชาติในแบบที่พร้อมเสียสละต่อสุชีพชีวิตอุทิศเพื่อชาติ ซึ่งผูกโยงเข้ากับความผูกพันที่มีต่อถิ่นฐานกำเนิดหรือแผ่นดินบ้านเกิดเมืองนอน และมีนัยยะที่นำไปสู่การใช้กำลังอำนาจและความรุนแรง ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะนำไปสู่คดีรักชาติแบบไฝ่สงคราม (Jingoism) หรือลัทธิคลั่งชาติ

(Chauvinism) ที่สามารถทำลายล้างสิ่งที่บั่นทอนการดำรงอยู่ของประเทศชาติได้ในท้ายที่สุด ดังนั้นการทำความเข้าใจต่อพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เพื่อให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของสังคมการเมืองไทยในแต่ละยุคสมัย ในบทความนี้จึงจะใช้ฐานคิดว่าด้วยชาตินิยมที่เกิดขึ้นจากแนวคิดชุมชนในจินตกรรมมาเป็นฐานในการอธิบายและวิเคราะห์ถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

อย่างไรก็ดีพัฒนาการของสังคมโลกตามกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ที่เชื่อมโยงโลกที่เคยห่างไกลให้ชิดใกล้ถึงกันได้ง่ายขึ้น อีกทั้งการเติบโตของกระแสภูมิภาคนิยม (Regionalism) ได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงมุมมองที่มีต่อประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาติไทย ไปสู่การทำความเข้าใจในประวัติศาสตร์แบบองค์รวมที่ให้ความสำคัญกับหลักฐานและข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์จากหลากหลายที่มา กอปรกับความมีเหตุผลและความเป็นไปได้ในความเป็นจริง ตลอดจนการมองเรื่องราวในประวัติศาสตร์โดยพื้นฐานและสามัญสำนึกในความเป็นมนุษย์ ดังนั้นแนวโน้มการทำหน้าที่ในการสร้างชาติของประวัติศาสตร์ที่มีมาแต่เดิม จึงได้เปลี่ยนไปสู่การสร้างสัมพันธ์ภาพในสังคมชุมชนระหว่างประเทศมากขึ้น ดังเช่นแก่นแท้ของนิทรรศการนครรัฐไทยบนแผ่นดินสุวรรณภูมิที่ได้นำเสนอให้ผู้ศึกษาได้เห็นภาพของการสังสมอารยธรรมร่วมกันของผู้คนที่ไม่เพียงแต่ก่อเกิดเป็นประเทศไทย หากแต่ยังก่อเกิดเป็นประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ในปัจจุบันได้พัฒนาไปสู่การเป็นประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) ที่จะสร้างความร่วมมือและให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในด้านต่าง ๆ อีกด้วย บทความนี้จึงมุ่งนำเสนอประเด็นว่าด้วยพลวัตของประวัติศาสตร์สังคมการเมืองไทยท่ามกลางบริบทและยุคสมัยของความเปลี่ยนแปลงและการตั้งคำถามต่อความจำเป็นในการมีอยู่ของชุดความคิดว่าด้วยอุดมการณ์ชาตินิยมที่นับวันกลับมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงไปสู่ลัทธิคลั่งชาติเพิ่มมากขึ้น ซึ่งผู้เขียนได้ทำการศึกษาโดยการเก็บข้อมูลและองค์ความรู้เชิงประวัติศาสตร์จากการจัดแสดงนิทรรศการนครรัฐไทยบนแผ่นดินสุวรรณภูมิในรูปแบบเชิงเอกสาร (Documentary research) ทั้งจากหลักฐานขั้นต้นหรือหลักฐานปฐมภูมิ (Primary sources) และหลักฐานชั้นรองหรือหลักฐานทุติยภูมิ (Secondary sources) อาทิ จดหมายเหตุ บันทึก พงศาวดาร พระราชหัตถเลขา และเอกสารทางราชการ ร่วมด้วยการศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เป็นโบราณวัตถุในแต่ละยุคสมัย จากนั้นจึงทำการสังเคราะห์ประเด็นทางประวัติศาสตร์

นิทรรศน์นครรัฐไทยบนแผ่นดินสุวรรณภูมิ :
บทพินิจพลวัตประวัติศาสตร์สังคมการเมืองไทย

ในแง่มุมมองด้านสังคมการเมืองของแต่ละยุคสมัย นำเสนอออกเป็นรายประเด็นโดยจัดลำดับการนำเสนอเนื้อหาของบทความให้สอดคล้องกับหัวข้อในการจัดแสดงนิทรรศการ ร่วมด้วยการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการเมือง อันจะนำมาสู่บทสรุปว่าด้วยพื้นที่ของการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมการเมืองไทย และบทบาทหน้าที่ของประวัติศาสตร์ในยุคสมัยใหม่ที่ “ความรู้” ไม่ได้อาศัยเพียงแค่ “ความเชื่อ” แต่เพียงอย่างเดียว

พัฒนาการจากรัฐโบราณสู่นครรัฐไทยบนแผ่นดินสุวรรณภูมิ

ก่อนการกำเนิดขึ้นของรัฐไทยในคริสต์ศตวรรษที่ 13 ดินแดนต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีลักษณะเป็นรัฐจารีตโบราณที่เรียกว่า “รัฐแสงเทียน” ซึ่งเป็นรัฐที่เมืองใหญ่หรือศูนย์กลางมีอำนาจเพียงเมืองหรือชุมชนที่ตั้งอยู่ใกล้ราชธานี ในขณะที่ดินแดนที่อยู่ห่างไกลออกไปอำนาจของเมืองใหญ่ก็จะเข้าไปสัมพันธ์อย่างแผ่วเบา ผู้ปกครองเมืองต่าง ๆ ภายใต้อิทธิพลแห่งเมืองใหญ่มักมีอิสระในการจัดการการภายในสูง โดยมีปัจจัยสำคัญที่ทำให้อาณาจักรยังคงดำรงอยู่ได้ในลักษณะการหนุนเสริมซึ่งกันและกันก็คือผลประโยชน์ร่วมกันทางการเมืองและเศรษฐกิจการค้า (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2548) ในรูปแบบของระบบบรรณาการ (Tribute system) ซึ่งระบบการปกครองภายใต้รัฐแสงเทียนดังกล่าวนี้เมืองใหญ่จะไม่อื้ออวดถึงอาณาเขตที่กว้างใหญ่ไพศาล หากแต่จะกล่าวถึงจำนวนเมืองที่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของตน ในลักษณะการเก็บเอาไว้ในกรอบ (Emboxment) ที่หมู่บ้านถูกรอบให้อยู่ภายใต้เมือง และเมืองเล็กก็ถูกรอบให้อยู่ภายใต้อิทธิพลของเมืองที่ใหญ่กว่าทับซ้อนกันไปหลายระดับก่อเกิดเป็นรัฐแบ่งแยก (Segmentary state) ซึ่งเป็นระบบที่แตกต่างจากฐานคิดว่าด้วยรัฐเดี่ยว (เรื่องยศ จันทรศิริ, 2560) ด้วยเหตุนี้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสังคมชุมชนของผู้คนในยุคนครรัฐโบราณจึงปราศจากซึ่งการแบ่งแยกเส้นเขตแดนอย่างชัดเจน หากแต่อยู่ภายใต้ระบบทางการเมืองที่เรียกว่า “มณฑล” (Mandala) หรือกลุ่มรัฐ (Galactic polity) ที่มีภูมิความทับซ้อนกันของพื้นที่ (Walters, n.d.) หรือมีการเหลื่อมล้ำกันของเขตวงอำนาจกษัตริย์ในแต่ละมณฑล ซึ่งจะเห็นได้ว่าการแผ่อำนาจจากศูนย์กลางราชธานีหรือ “เขตวงของพระราชา” (Circles of Kings) มักมีความเข้มข้นเจือจางไปตามระยะทาง โดยเฉพาะหัวเมืองที่อยู่ห่างไกลจากเขตเมืองหลวง ที่มีกระแสการแข่งขั้วขัดขึ้นต่อส่วนกลางอันเป็นผลมาจากอำนาจการควบคุมที่อ่อนแอลงของกษัตริย์ประจำ

ราชธานี (ดลยภาค ปรีชารัชช, 2557) ฐานคิดว่าด้วยรัฐแสงเทียนในยุครัฐโบราณดังกล่าวนี้ จึงเป็นฐานคิดที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ตลอดจน การสถาปนาอำนาจของแต่ละอาณาจักรในห้วงเวลาต่อมา

“สุวรรณภูมิ” เป็นหนึ่งในหลากหลายชื่อเรียกดินแดนที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ เหตุที่ดินแดนแห่งนี้เป็นที่รู้จักของผู้คนในชื่อเรียกที่แตกต่างกันเนื่อง เพราะการเป็นชุมทางที่สำคัญของนักเดินทางมาตั้งแต่อดีต ดังปรากฏในหลักฐานแผนที่ การเดินทางของปโตเลมีช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 2 (Claudius Ptolemy's 2nd-century Geography) ที่แสดงให้เห็นว่าชาวกรีกและชาวโรมันโบราณเคยเรียกขานดินแดนบริเวณคาบสมุทรหลาย แห่งนี้ว่า “Χρυσή Χερσόνησος, Chrysé Chersónēsos” หรือ The Golden Chersonese ที่มีความหมายว่า “หมู่เกาะแห่งทองคำ” (Golden Peninsula) (Wheatley, 1961) เช่นเดียวกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์จากฟากฝั่งโลกตะวันออกอย่างจีนที่เรียกดินแดน แห่งนี้ว่า “หนานหยาง” (Nanyang) และญี่ปุ่นที่รู้จักดินแดนแถบนี้ในนามว่า “นานโย” (Nan yo) ซึ่งต่างก็มีความหมายที่สอดคล้องกันถึงดินแดนแห่งทะเลทางตอนใต้ ส่วนใน ทศนะของชาวอาหรับเปอร์เซียเรียกขานดินแดนบริเวณดังกล่าวซึ่งมีพื้นที่ครอบคลุมตั้งแต่ หมู่เกาะซีลีเบส หรือมากัสซาร์ ไปจนถึงบริเวณน่านน้ำญี่ปุ่นนี้ว่า “Qumr” หรือ “Waq-waq” (McCloud, 1995 ; ดลยภาค ปรีชารัชช, 2557) โดยปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อกันระหว่าง โลกตะวันออกกับดินแดนในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นี้มีจุดกำเนิดเกิดขึ้นจาก การค้าขายและความต้องการที่จะเผยแพร่ศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีของอาคันตุกะ ผู้คนพื้นเมืองในท้องถิ่นต่าง ๆ เช่นเดียวกับชื่อเรียกดินแดนแห่งนี้ว่า “สุวรรณภูมิ” (Suwannabhumi) หรือ “สุวรรณทวีป” (Suvarnadavipa) (McCloud, 1995 ; ดลยภาค ปรีชารัชช, 2557) ที่ถูกเรียกขานโดยชาวชมพูทวีปหรือชาวอินเดียโบราณที่เดินทางมาเมื่อกว่า 2,500 ปีที่ผ่านมาเพื่อติดต่อค้าขายและเผยแพร่พระพุทธศาสนา ตลอดจนคติความเชื่อแบบพราหมณ์ฮินดู โดยสื่อความหมายถึง “ดินแดนแห่งทองคำ” หรือ “แผ่นดินทอง” อันสะท้อนถึงความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์ สัตว์ป่า และแร่ธาตุ สำคัญ เช่น ทองแดง เหล็ก ดีบุก ทองคำ เป็นต้น และความเจริญรุ่งเรืองของภูมิภาคนี้ มานับแต่ยุคสมัยโบราณในฐานะที่เป็นชัยภูมิสำคัญท่ามกลางเส้นทางคมนาคมทั้งทางบก และทางทะเลเชื่อมต่อการค้าระหว่างโลกตะวันตกและโลกตะวันออก ส่งผลให้คนท้องถิ่นพื้นบ้าน

นิทรรศน์นครรัฐไทยบนแผ่นดินสุวรรณภูมิ :
บทพินิจพลวัตประวัติศาสตร์สังคมการเมืองไทย

พื้นเมืองดั้งเดิมที่มีอยู่ก่อนแล้วกับคนภายนอกทั้งภายในภูมิภาคเดียวกันและจากดินแดนโพ้นทะเลไกลที่เข้ามาใหม่มีการปะทะสังสรรค์ ผสมผสานเผ่าพันธุ์ สังคม และวัฒนธรรมปะปนกันจนเกิดเป็นความหลากหลายทางสังคมมานับแต่โบราณกาล (กรมศิลปากร, 2562ข)

แผ่นดินไทยเป็นส่วนหนึ่งของดินแดนสุวรรณภูมิหรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีพื้นที่ตอนล่างเป็นคาบสมุทรเปิดสู่ทะเลจีนใต้ทางทิศตะวันออก และออกสู่มหาสมุทรอินเดียทางตะวันตก เป็นจุดภูมิศาสตร์สำคัญทางการค้าโบราณระหว่างโลกตะวันออกและโลกตะวันตก มีผู้คนหลายภาษา หลายชาติพันธุ์ ทุกคนพื้นถิ่นในภูมิภาคเดียวกันและคนจากภายนอกเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความเจริญในด้านต่าง ๆ และวัฒนธรรมจนชุมชนก่อนประวัติศาสตร์พัฒนาขึ้นเป็นเมืองและรัฐสมัยต้นประวัติศาสตร์ในช่วงราวคริสต์ศตวรรษที่ 11 - 12 เริ่มปรากฏร่องรอยของกลุ่มคนผู้ใช้ภาษาตระกูลไทย - ลาวในการสร้างบ้านแปงเมือง รัฐแรกเริ่มที่สำคัญ เช่น ทวารวดีและลพบุรีหรือลพบุรีในภาคกลาง เจนละและศรีจันทะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ศรีวิชัยในภาคใต้ และหริภุชไชโยในภาคเหนือ เวลาต่อมาเมื่อรัฐโบราณข้างต้นและอาณาจักรใกล้เคียง เช่น กัมพูชาและพุกามเสื่อมอำนาจลง ประกอบกับจีนเปลี่ยนนโยบายการค้ามาติดต่อกับเมืองน้อยใหญ่โดยตรง และสนับสนุนให้ผู้คนทางตอนใต้ของจีนเข้ามาทำมาหากินในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น เป็นปัจจัยให้เกิดบ้านเมืองใหม่ ๆ บนดินแดนไทยในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 12 - 13 ดังปรากฏในเอกสารจีน ศิลาจารึกจาม และเขมร เรียกกลุ่มเมืองหรือรัฐบนแผ่นดินนี้ว่า “เสียน” หรือ “เสียม” หรือ “สยาม” กลุ่มบ้านเมืองเหล่านี้ล้วนแต่มีรากฐานความเจริญมาจากสังคมและวัฒนธรรมที่มีมาก่อน กระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาค โดยมีกตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำสายหลักที่มีเส้นทางติดต่อทะเล เดิมได้ด้วยการเป็นศูนย์กลางทางการค้า บ้านเมืองแต่ละแห่งต่างเป็นอิสระต่อกัน ภายใต้ความแตกต่างกันของอาณาเขตและรูปแบบการปกครอง ตลอดจนความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตน ดังเช่นเมืองสำคัญในอดีตที่ปรากฏหลักฐานความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมือง ดังนี้

อาณาจักรล้านนา

อาณาจักรล้านนา เป็นนามเดิมของดินแดนที่ก่อกำเนิดจากการรวมตัวกันของชาวญวนในแคว้นต่าง ๆ ที่พัฒนามาก่อนในบริเวณภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ซึ่งถูกรวบรวมขึ้นโดยพระยามังรายที่ได้ทรงรวมเมืองเชียงราย เมืองหริภุญไชย (ลำพูน) เชียงใหม่ ลำปาง โดยทั่วไปยอมรับว่าเริ่มต้นขึ้นตั้งแต่ราวคริสต์ศตวรรษที่ 13 เป็นต้นมา จากนั้นในภายหลังจึงได้แผ่อิทธิพลไปสู่เมืองพะเยา แพร่ และน่าน ไปจนถึงดินแดนเชียงรุ่ง สิบสองพันนา และรัฐฉาน (สำราญ ชันสำโรง และ ศคินทร์ สรรพกิจจานง, 2561) ก่อเกิดเป็นอาณาจักรล้านนาที่ยิ่งใหญ่ มีความเป็นปึกแผ่นโดยสมบูรณ์ด้วยการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางระบบเครือญาติ เครือข่ายการค้า และความเชื่อในคติพระพุทธศาสนาาร่วมกัน ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้ล้านนามีความเจริญรุ่งเรืองมากยิ่งขึ้น คือ จากการเติบโตด้านการค้าที่ทำให้เศรษฐกิจภายในอาณาจักรล้านนามีความมั่งคั่ง ด้วยเหตุนี้เองล้านนาจึงได้ก้าวเข้าสู่ยุคทองภายหลังจากการสถาปนาอนุสรณ์ศรีนครพิงค์เชียงใหม่ขึ้นเป็นราชธานี โดยมีการสร้างสรรค์ความเจริญในด้านศิลปวัฒนธรรม ควบคู่ไปกับการขยายอาณาจักร และความรุ่งเรืองทางพุทธศาสนา ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในรูปแบบการเมืองการปกครองและลัทธิจารีตต่าง ๆ ในอาณาจักรล้านนา อาทิ การเปลี่ยนนามและพระนามการเรียกผู้ปกครองหรือกษัตริย์ จาก “ปู่เจ้า” เป็น “พญา” และจาก “พญา” เป็น “พระเจ้า” เป็นต้น อาณาจักรล้านนาประกอบด้วยเมืองสำคัญแบ่งตามสภาพภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ออกเป็นสองกลุ่มคือ กลุ่มเมืองล้านนา ตะวันตก ประกอบด้วย เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา ซึ่งกลุ่มเมืองล้านนา ตะวันตกนี้มีความเป็นมาและความสัมพันธ์ร่วมกันตั้งแต่สมัยราชวงศ์มังรายตอนต้น ส่วนกลุ่มเมืองล้านนาตะวันออก ประกอบด้วยเมืองแพร่และเมืองน่าน โดยทั้งสองเมืองนี้มีประวัติความเป็นมาที่คล้ายกันคือ ในสมัยแรกเริ่มต่างมีฐานะเป็นรัฐอิสระ มีราชวงศ์ของตนเอง มีความใกล้ชิดกับอาณาจักรสุโขทัย และรัฐอาณาจักรล้านนาเพิ่งผนวกเอาดินแดนแพร่ และน่านได้ในสมัยพระเจ้าติโลกราช อาณาจักรล้านนาอยู่ภายใต้การปกครองของราชวงศ์มังรายยาวนานกว่า 261 ปี กระทั่งเมื่อปี ค.ศ. 1558 เชียงใหม่ถูกกองทัพพม่าเข้ารุกรานและเสียเมืองให้แก่พระเจ้าบุเรงนองกษัตริย์แห่งกรุงหงสาวดีในที่สุด เชียงใหม่อยู่ภายใต้การปกครองของพม่าเป็นเวลานานกว่าสองร้อยปี จนกระทั่งพระเจ้ากาวิละและพระยาจำบ้านได้รวบรวมกำลังพลเข้าทำสงครามเพื่อขับไล่พม่าเมื่อปี ค.ศ. 1804 โดยกองทัพ

นิทรรศน์นครรัฐไทยบนแผ่นดินสุวรรณภูมิ :
บทพินิจพลวัตประวัติศาสตร์สังคมการเมืองไทย

ชาวล้านนาร่วมกับกองทัพไทยยกทัพไปตีเมืองเชียงแสนซึ่งเป็นฐานที่มั่นของกองทัพพม่า และขับไล่พม่าออกจากเมืองเชียงใหม่และเชียงแสนได้สำเร็จในที่สุด พระเจ้ากาวิละจึงได้บูรณะฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ขึ้นอีกครั้ง จนทำให้เมืองเชียงใหม่ในรัชสมัยของพระองค์มีความเจริญมั่นคงเป็นปึกแผ่น และเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาที่เข้มแข็ง (สำราญ ชันสำโรง และ ศศิพันธ์ สรรพกิจจานง, 2561)

เป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่ออาณาจักรล้านนาจะรอดพ้นจากการยึดครองของพม่าไปได้สำเร็จ หากแต่สถานะของอาณาจักรล้านนาระหว่างรัชสมัยของพระเจ้ากาวิละกลับตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของราชอาณาจักรสยาม ในฐานะของประเทศราช ดังจะเห็นได้จากการที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาพระยาภาณุวงศ์ขึ้นเป็นพระบรมราชาธิบดี ปกครองนครเชียงใหม่ และภายหลังจากรัชสมัยของพระเจ้ากาวิละแล้ว เมืองเชียงใหม่และหัวเมืองต่าง ๆ ของอาณาจักรล้านนาก็มีเจ้านายซึ่งเป็นเชื้อสายของพระเจ้ากาวิละจากราชวงศ์ทิพย์จักร หรือราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน ปกครองสืบต่อมารวมทั้งสิ้น 9 พระองค์ ภายใต้อิทธิพลของราชอาณาจักรสยามมาโดยตลอด ความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของอาณาจักรล้านนาเกิดขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพระองค์ได้มีพระบรมราโชบายในการรวมอำนาจการปกครองเข้าสู่ศูนย์กลางให้ไปขึ้นต่อองค์พระมหากษัตริย์ จึงเกิดการปฏิรูปการปกครองหัวเมืองประเทศราชขึ้น โดยมีการจัดตั้งการปกครองในรูปแบบมณฑลเทศาภิบาล เมืองเชียงใหม่และหัวเมืองน้อยใหญ่ที่เคยอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรล้านนาจึงถูกผนวกรวมเข้าเป็นมณฑลเดียวกัน เรียกว่า “มณฑลพายัพ” เป็นดินแดนส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรสยามในที่สุด และต่อมาในปี ค.ศ. 1933 ตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการปรับปรุงระบบบริหารราชการแผ่นดินอีกครั้งทำให้เชียงใหม่และเมืองอื่น ๆ ในมณฑลพายัพถูกยกฐานะขึ้นเป็นจังหวัดจวบจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังได้มีพระบรมราโชบายในการผสมกลมกลืนชาวล้านนาให้เกิดความรู้สึกถึงการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับสยาม ผ่านการสร้างสายสัมพันธ์ทางเครือญาติระหว่างเจ้าเมืองด้วยกันโดยการสมรสหรือที่ทรงเรียกว่า “เมียโปลีซี” ดังเช่นที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าดารารัศมี เจ้าหญิงแห่งราชวงศ์ทิพย์จักรจากเมืองเชียงใหม่ พระธิดาในพระเจ้าอินทวิชยานนท์กับ

เจ้าทิพเกสร ถวายตัวเป็นบาทบริจาริกาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เข้ารับราชการฝ่ายในในฐานะเจ้าจอมพระสนม จนกระทั่งได้รับพระราชทานพระมหากุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาพระอิสริยยศเจ้าจอมมารดาตารารัศมีขึ้นเป็นเจ้านายในราชวงศ์จักรี มีตำแหน่งเป็นพระมเหสีพระองค์หนึ่งออกพระนามว่า “เจ้าตารารัศมี พระราชชายา” (เนื้ออ่อน ขวัญทองเขียวและจุฬิศพงศ จุฬารัตน์, 2557) ซึ่งนับเป็นกุศโลบายอันแหลมคมที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ในการเสริมสร้างฐานอำนาจของพระองค์ให้มั่นคงยิ่งขึ้น ภายใต้บริบทที่อำนาจทางการเมืองของราชสำนักสยามในเวลานั้น กำลังถูกสั่นคลอนจากปัจจัยด้านการเมืองภายในที่ไม่มั่นคงในช่วงต้นรัชกาลที่แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงหมายมอบพระราชสมบัติให้แก่สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ฯ กรมขุนพินิตประชานาถ เสด็จเลด็จถวัลยราชสมบัติขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์สืบต่อจากพระองค์ หากแต่ก่อนที่จะเสด็จสวรรคตก็ได้ทรงกำชับโดยตรวงว่าให้ถวายพระราชสมบัติแก่ผู้ใด เพียงแต่ทรงมีพระราชดำรัสให้ถวายพระราชสมบัติแก่บุคคลที่เหมาะสมตามสมควร ซึ่งแม้ที่สุดแล้วที่ประชุมของเหล่าพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางมุขมนตรีชั้นผู้ใหญ่ที่มีเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เป็นประธานหลักในการสรรหาพระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่ ได้มีมติเห็นชอบอย่างเป็นทางการให้ถวายพระราชสมบัติแด่สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ฯ กรมขุนพินิตประชานาถขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ถัดไป แต่พระองค์กลับต้องทรงประสบกับความยากลำบาก ด้วยเหตุที่ในขณะนั้นพระองค์ทรงเป็นยุวกษัตริย์ที่มีพระชนมายุเพียง 15 พรรษา ทรงขาดที่พึ่งและประสบการณ์ในการบริหารราชการแผ่นดิน ทำให้ในระยะช่วงต้นรัชกาลของพระองค์ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ตั้งความตอหนึงในพระราชหัตถเลขาที่พระราชทานไปยังสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ความว่า “ในเวลานั้นอายุพอเพียง 15 ปีกับ 10 วัน ไม่มีมารดา มีญาติฝ่ายมารดาก็ล้วนแต่โลเลเหลวไหลก็ได้ตั้งอยู่ในตำแหน่งราชการอันใดเป็นหลักฐาน ฝ่ายญาติข้างพ่อ คือเจ้านายทั้งปวงก็ตกอยู่ในอำนาจสมเด็จพระเจ้าพระยา และต้องรักษาตัวรักษาชีวิตอยู่ด้วยกันทั่วทุกองค์ ที่ไม่เอื้อต่อการอันใดเสียก็มี โดยมากฝ่ายข้าราชการถึงว่ามีผู้ที่ได้รักใคร่สนิทสนมอยู่บ้าง ก็เป็นแต่ผู้น้อยโดยมาก ที่เป็นผู้ใหญ่ไม่มีกำลังสามารถอาจจะอุดหนุนอันใด ฝ่ายพี่น้องซึ่งร่วมบิดาหรือที่ร่วมทั้งมารดาก็เป็นเด็กมีแต่อายุต่ำกว่าพ่อลงไปไม่สามารถจะทำอะไรได้ทั้งสิ้น ส่วนตัวพ่อเอง

นิทรรศน์นครรัฐไทยบนแผ่นดินสุวรรณภูมิ :
บทพินิจพลวัตประวัติศาสตร์สังคมการเมืองไทย

ยังเป็นเด็กอายุเพียงเท่านั้น ไม่มีความสามารถรอบรู้ในราชการอันใดที่จะทำการตามหน้าที่แม้แต่เพียงเสมอเท่าที่ถูกระห่มอมหรงประพุดติมาแล้วได้ ยังซ้ำเจ็บเกือบจะถึงแก่ความตายอันไม่มีผู้ใดสักคนเดียว ซึ่งจะเชื่อว่ารอด ยังซ้ำถูกอันตรายอันใหญ่คือถูกระห่มอมเสด็จสวรรคตในขณะนั้นเปรียบเหมือนคนที่ศีรษะขาดแล้ว จับเอาแต่ร่างกายขึ้นตั้งไว้ในที่สมมติษัตริย์ เหลือที่จะพรรณนาถึงความทุกข์อันต้องเป็นกำพว้าในอายุเพียงเท่านั้น และความหนักของมงกุฎอันเหลือที่คอจะทานไว้ได้ ทั้งมีศัตรูซึ่งมุ่งหมายอยู่โดยเปิดเผยรอบข้าง ทั้งภายในภายนอกหมายเอาทั้งในกรุงเองและต่างประเทศ ทั้งโรคภัยในกายเบียดเบียนแสนสาหัส” (จุฬาลงกรณ์, 2504)

จากพระราชหัตถเลขาข้างต้นจะเห็นได้ว่า นอกจากปัจจัยด้านการเมืองภายในแล้วในรัชสมัยของพระองค์ยังต้องเผชิญกับอิทธิพลของชาติมหาอำนาจตะวันตกที่ดำเนินนโยบายแผ่ขยายอำนาจตามแนวทางของลัทธิจักรวรรดินิยม (Imperialism) เพื่อเข้ายึดครองดินแดนต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างเข้มข้นในช่วงเวลานั้น จึงนำมาสู่พระบรมราโชบายในการปฏิรูประบบบริหารราชการแผ่นดิน ตลอดจนพระราชวิเทศบายด้านการต่างประเทศของพระองค์ในเวลาต่อมา

อาณาจักรสุโขทัย

อาณาจักรสุโขทัยเป็นรัฐที่เจริญขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 13 – 14 เกิดจากบ้านเมืองขนาดเล็กของกลุ่มคนไทยบนพื้นที่ราบตอนล่างของกลุ่มแม่น้ำยม แม่น้ำปิง และแม่น้ำน่าน บ้านเมืองเหล่านี้มีการปกครองอย่างอิสระภายหลังจากเขมรเสื่อมอำนาจลงในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 12 และรวมตัวกันเป็นเครือข่ายทั้งวิธีสร้างความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ และการรบพุ่งชิงอำนาจจนพัฒนาระบบการปกครองไปสู่ระบบเมืองคู่ มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองสุโขทัย-ศรีสัชชนาลัย มีหลักฐานในจารึกวัดศรีชุมว่าปกครองโดยพ่อขุนศรีนาวนำถม มีขอบเขตการปกครองของรัฐชัดเจน เหตุการณ์แย่งชิงอำนาจระหวางขอมสบาดโขลญลำพงกับพ่อขุนผาเมือง เจ้าเมืองราด และพ่อขุนบางกลางหาว เจ้าเมืองบางยาง ทำให้เกิดพิริอภิชก พ่อขุนบางกลางหาวขึ้นเป็นพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ เพื่อประกาศอำนาจการปกครองที่ได้รับการยอมรับให้ปกครองสุโขทัย - ศรีสัชชนาลัย แทนราชวงศ์เดิม จนถึงสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชที่เริ่มขยายขอบเขตอำนาจพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงนโยบายด้านศาสนา จากการนับถือพุทธศาสนาเถรวาทมาเป็นพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์ด้วยการสร้าง

พระบรมธาตุเจดีย์ทรงระฆังเป็นประธานใจกลางเมือง แทนการสร้างศาสนสถานทรงปราสาทแบบเขมร แสดงนัยยะความเป็นอิสระจากอำนาจเก่าอย่างเขมรซึ่งได้สร้างรากฐานความรุ่งเรืองของรัฐสุโขทัย (สายป่าน ปุริวรรณชนะ, 2559) ความรุ่งเรืองของสุโขทัยในรัชสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 (พญาลิไท) ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี จารึก และศิลปกรรม สะท้อนถึงการปกครองที่ใช้กำลังอำนาจขยายพื้นที่ควบคุมไปกับหลักการทางพุทธศาสนา การเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ และการปกครองประชาชนให้อยู่เย็นเป็นสุข โดยผู้ปกครองมีฐานะเป็นพระมหาธรรมราชา ทรงรับนับถือพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์ที่สืบทอดมาจากนครศรีธรรมราชและลังกา ขณะที่ยังคงรักษาระบบความเชื่อท้องถิ่นและเทพเจ้าสำคัญในศาสนาพราหมณ์ เพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับชนชั้นปกครอง อีกทั้งในสมัยนี้ยังเป็นสมัยแห่งยุคทองของภาษาและวรรณกรรม คือการประดิษฐ์อักษรไทยที่ส่งผลต่อรูปแบบอักษรล้านนา ล้านช้าง และอยุธยา และมีการแต่งวรรณกรรมประเภทโลกศาสตร์ คือ ไตรภูมิภิกษาหรือไตรภูมิพระร่วงที่มุ่งเน้นการทำคามดีละเว้นความชั่ว สำหรับความรุ่งเรืองของรัฐสุโขทัยสะท้อนอยู่ในงานศิลปกรรมทั้งด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมในบ้านเมืองอื่น รวมทั้งมีการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ที่เป็นแบบอย่างเฉพาะตน สะท้อนความมั่งคั่งด้านเศรษฐกิจ เป็นผลมาจากการเป็นชุมชนการค้าภายในเชื่อมต่อกับเครือข่ายการค้าทางบกและทางทะเล มีพื้นที่เกษตรกรรมขนาดใหญ่ตามพื้นที่ลุ่ม แม้พื้นที่ติดภูเขาและลาดเอียงยากต่อการกักเก็บน้ำและป้องกันน้ำท่วมแต่ก็สามารถสร้างเทคโนโลยีชลประทานให้บ้านเมืองอุดมสมบูรณ์ ตลอดจนการเป็นแหล่งผลิตอุตสาหกรรมเครื่องสังคโลกที่ทำรายได้ให้แก่รัฐเป็นจำนวนมาก (พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, 2562) แต่ในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 14 สุโขทัยเริ่มเสื่อมอำนาจทางการเมือง ในขณะที่ล้านนาเจริญขึ้นทางตอนเหนือของสุโขทัย และกรุงศรีอยุธยาเริ่มมีบทบาทและอำนาจขึ้นบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง และแผ่อำนาจขึ้นมาสู่สุโขทัยเป็นระยะ ประกอบกับการแตกแยกและตั้งตัวเป็นอิสระของบ้านเมืองที่อยู่ใต้อำนาจสุโขทัย ทำให้ในราวกลางคริสต์ศตวรรษที่ 15 สุโขทัยจึงถูกผนวกรวมให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยา

นิทรรศน์นครรัฐไทยบนแผ่นดินสุวรรณภูมิ :
บทพินิจพลวัตประวัติศาสตร์สังคมการเมืองไทย

นครศรีธรรมราช

เมื่ออาณาจักรศรีวิชัยที่มีอำนาจเหนือหมู่เกาะและคาบสมุทรมลายูได้เสื่อมอำนาจไปในช่วงราวคริสต์ศตวรรษที่ 12 พร้อมกันกับที่พุทธศาสนาหายานเริ่มเสื่อมคลายลง รัฐนครศรีธรรมราช อันมีรากฐานมาจากเมืองตามพรลิงค์จึงได้เจริญรุ่งเรืองเติบโตขึ้นเป็นรัฐอิสระในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 12 - 13 และกลายเป็นศูนย์กลางแห่งใหม่บนภูมิภาคนี้ ในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 12 เมืองนครศรีธรรมราชได้พัฒนาตัวเองขึ้นมาเป็นรัฐ โดยมีพื้นฐานมาจากการค้าขาย ศาสนา และทรัพยากรท้องถิ่น จนกลายเป็นรัฐอิสระที่มีความสำคัญปรากฏหลักฐานทั้งทางเอกสารและทางโบราณคดีจำนวนมาก สะท้อนให้เห็นถึงการติดต่อสัมพันธ์กับตะวันตก คือ อินเดีย ศรีลังกา โดยมีการค้นพบโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องในศาสนา พราหมณ์ฮินดูและศาสนาพุทธ รวมถึงการติดต่อกับตะวันออก คือ จีน ที่นอกเหนือจากการพบเครื่องถ้วยจีนในสมัยราชวงศ์ซ่ง ราชวงศ์หยวน ตามเมืองท่าชายฝั่งจำนวนมากแล้วยังมีเอกสารสำคัญของจีนอีก 3 ฉบับ ที่ได้กล่าวถึงรายการสินค้าส่งออกที่สำคัญของรัฐแห่งนี้ เช่น ชีผึ้ง กระวาน ไม้หอม นอแรด การบูร งาช้าง และดีบุก เป็นต้น จึงเป็นปัจจัยให้เมืองนครศรีธรรมราชซึ่งมีภูมิประเทศที่เอื้อต่อการค้าขายทะเลสามารถสถาปนาอำนาจขึ้นเป็นศูนย์กลางทางการค้า รวมถึงเป็นศูนย์กลางทางการเมืองและศาสนาที่รับมาจากลังกา โดยตรง พุทธศาสนานิกายเถรวาทแบบลังกาวงศ์ได้เจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมากจนถือได้ว่า นครศรีธรรมราชเป็นศูนย์กลางสำคัญในการเผยแผ่ไปยังดินแดนอื่น ๆ ความเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ไม่ปรากฏเพียงหลักฐานด้านเอกสาร หากแต่ยังปรากฏในรูปของสถาปัตยกรรมลังกาที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะแบบโปโลนนารูวะ (Polonnaruwa) ของศรีลังกา มาสู่การสร้างพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางศาสนาที่สำคัญของรัฐ และสืบทอดแบบแผนการสร้างไปยังเมืองต่าง ๆ ที่ติดต่อสัมพันธ์กัน เช่น ดินแดนสุโขทัย และอยุธยา ส่วนขอบเขตอำนาจการปกครองเมืองนครศรีธรรมราช คือ เมือง 12 นักัษัตร์ ซึ่งเป็นกลุ่มเมืองที่ตั้งอยู่บนคาบสมุทรมลายูและเคยอยู่ในเขตอิทธิพลของศรีวิชัยมาก่อน เมือง 12 นักัษัตร์เป็นรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างเมืองนครศรีธรรมราชกับท้องถิ่นทั้งในด้านการปกครอง วัฒนธรรม และเครือข่ายการค้าของคาบสมุทรมลายู มีเมืองนครศรีธรรมราชเป็นศูนย์กลาง ดังนี้ เขตเมืองสายถือตราหนู ฉลุมืองตานีถือตราวัว ขาลเมืองกะลันตันถือตราเสือ เกาะเมืองปะหังถือตรากระต่าย มะโรงเมืองไทรถือตรางูใหญ่

มะเส็งเมืองพัทลุงถือตรางูเล็ก มะเมียะเมืองตั้งถือตราม้า มะแมเมืองชุมพรถือตราแพะ วานรเมืองบันไทยสมอถือตราวานร ระกาเมืองสระอุเลาถือตราไก่ จอเมืองตะกั่วกลางถือตราสุนัข กุนเมืองกระถือตราสุกร (สีบพงศ์ ธรรมชาติ, 2557) ภายหลังกษัตริย์ธรรมราชาเริ่มอ่อนแอลง สันนิษฐานกันว่าอาจจะเนื่องมาจากการเกิดศึกสงครามและโรคระบาดที่เกิดขึ้นหลายครั้ง กระทั่งส่งผลให้เมืองนครศรีธรรมราชหมดความเป็นอิสระและถูกผนวกเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกรุงศรีอยุธยาในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 20 และทำให้ดินแดนบนคาบสมุทรภาคใต้ที่อยู่ภายใต้อำนาจของนครศรีธรรมราชถูกรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับรัฐไทยในสุวรรณภูมิเช่นเดียวกัน

จากตัวอย่างของรัฐโบราณบนผืนแผ่นดินสุวรรณภูมิที่ผู้เขียนได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า อาณาจักรน้อยใหญ่เหล่านั้นถือกำเนิดขึ้นจากการรวมตัวกันของผู้คนในแต่ละพื้นที่ มีการสถาปนาและมอบอำนาจให้แก่ผู้นำทำหน้าที่เป็นผู้ปกครอง จนกระทั่งการเติบโตขึ้นของอาณาจักรอยุธยาที่แผ่ขยายอาณาเขตอิทธิพลของตนปกคลุมไปทั่วอาณาบริเวณแผ่นดินสุวรรณภูมิ อาณาจักรน้อยใหญ่เหล่านี้ที่ล้วนแต่เป็นรองในทางสรรพกำลังจึงตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของราชธานีกรุงศรีอยุธยาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในที่สุดได้ผนึกกันเป็นอาณาจักรของชาวไทยอย่างแท้จริง หรือที่ชาวต่างชาติเรียกขานนามว่า ราชอาณาจักรสยาม (The Kingdom of Siam) เมื่อราวคริสต์ศตวรรษที่ 15 อย่งไรก็ดี ปฏิสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรต่าง ๆ ยังคงเป็นไปในรูปแบบเมืองสองฝ่ายฟ้าสามฝ่ายฟ้าที่หัวเมืองประเทศราชใช้การดำเนินวิเทศบายด้วยการกระจายการถ่วงดุลอำนาจไม่ให้ขึ้นอยู่กับรัฐใดรัฐหนึ่งเพียงแห่งเดียว จนกระทั่งการปฏิรูประบบบริหารราชการแผ่นดินครั้งสำคัญในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ได้ผนวกรวมเอาดินแดนต่าง ๆ ซึ่งเคยอยู่ภายใต้อิทธิพลของราชอาณาจักรสยามอย่างหลวม ๆ ให้กระชับและแน่นแฟ้นขึ้นภายใต้การปกครองโดยตรงของรัฐบาลที่มีศูนย์กลางอยู่ที่กรุงเทพมหานคร ก่อเกิดเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ (Modern Nation State) ที่ราชอาณาจักรสยามมีอาณาเขตดินแดน ประชากร รัฐบาล และอำนาจอธิปไตยที่ชัดเจน

นอกจากความสามารถในการแผ่ขยายอิทธิพลได้อย่างเข้มแข็งของอาณาจักรอยุธยาแล้ว ความคิดทางการเมืองในการปกครองโดยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่พระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจสูงสุด ยังเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ผู้ปกครองแห่งอาณาจักรอยุธยา

นิทรรศน์นครรัฐไทยบนแผ่นดินสุวรรณภูมิ :
บทพินิจพลวัตประวัติศาสตร์สังคมการเมืองไทย

ได้สถาปนาขึ้น จนกลายเป็นรากเหง้าที่สำคัญในการปกครองของประเทศไทยสืบทอดต่อมาถึงยุคสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 จวบจนถึงทุกวันนี้ที่แม้ราชอาณาจักรสยามที่ปกครองโดยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จะเปลี่ยนผ่านมาสู่ราชอาณาจักรไทยหรือประเทศไทย (The Kingdom of Thailand) ที่ปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สัญลักษณ์ความเป็นชาตินั้นยังคงอยู่ที่พระมหากษัตริย์เสมอมา ประเทศไทยมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นเสาหลัก ทรงดูแลทุกข์สุขของพสกนิกร สืบสานวัฒนธรรม ประเพณี และการสมานสามัคคีของคนในชาติ พระองค์ทรงเล็งเห็นความทุกข์สุขของราษฎรเป็นสิ่งสำคัญ ทรงสร้างสรรคพัฒนาประเทศให้อุดมสมบูรณ์อย่างยั่งยืนทุกด้าน สร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงแก่ชาติและประชาชน พระบารมีอันเกริกไกรแผ่ไพศาลเกิดจากการทรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรม และการประกอบพระราชกรณียกิจนานัปการเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน จึงทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทยทั้งชาติ

ราชาธิปไตยรัฐสยาม : สถาบันพระมหากษัตริย์กับสังคมการเมืองไทย

การปกครองของไทยมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันหลัก มีฐานะเป็นศูนย์กลางทางการเมือง การปกครอง และวัฒนธรรมมาแต่โบราณ โดยสืบทอดคติการปกครองบ้านเมืองดั้งเดิม ผสมผสานเข้ากับพุทธประเพณีและพิธีกรรมในศาสนาพราหมณ์ฮินดูที่รับผ่านมาจากเมืองมอญและเขมรที่เจริญรุ่งเรืองขึ้นก่อนบนผืนแผ่นดินไทย จนกระทั่งสถาบันพระมหากษัตริย์ได้กลายเป็นเอกลักษณ์ของชาติที่มีความสำคัญสูงสุดในสังคม นับจากกลุ่มคนไทยได้ตั้งรกรากบ้านเมืองและตั้งตนเป็นอิสระปกครองแคว้นแคว้นในดินแดนสุวรรณภูมิ เมื่อราวคริสต์ศตวรรษที่ 13 เป็นต้นมา ประเพณีการปกครองบ้านเมืองของไทยได้รับเอาพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์เข้ามาประดิษฐานเป็นกรอบหลักศีลธรรมของบ้านเมือง รวมถึงได้รับเอาประเพณีพราหมณ์ฮินดูเข้ามาใช้ในการประกอบพระราชพิธีภายในพระราชสำนัก เพื่อส่งเสริมสถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์ให้เป็นดุจองค์สมมติเทพ การรับนับถือพุทธศาสนาได้ส่งอิทธิพลอย่างสำคัญต่อระบบความเชื่อและการดำเนินชีวิตของชนทุกระดับชั้น พระมหากษัตริย์ไทยทรงมีฐานะเป็นพุทธมามกะและองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ทรงใช้พุทธธรรมเป็นแนวทางสำคัญในการปกครองบ้านเมือง ประกอบไปด้วยทศพิธราชธรรม

10 จักรวรรดิวัตร 12 และราชสังคหวัตถุ 4 (ประยงค์ แสนบุราณ, 2557) สำหรับทรงดำเนินกลยุทธ์ภายในการปกครองบ้านเมือง

ในระยะแรกเริ่มเมื่อประชาคมไทยยังเป็นชุมชนบ้านเมืองขนาดเล็ก ระบบอบการปกครองของไทยเป็นไปตามระบอบพ่อเมืองปกครองลูกเมือง โดยกษัตริย์ผู้ปกครองมีความใกล้ชิดกับผู้อยู่ภายใต้การปกครอง เป็นเสมือน “พ่อ” ของราษฎรทั้งหลาย และราษฎรทั้งปวงอยู่ในฐานะของ “ลูก” ผู้อยู่ในความคุ้มครองของกษัตริย์ ซึ่งการปกครองระบอบนี้อาจเห็นได้จากการปกครองบ้านเมืองในระยะแรกเริ่มของแคว้นสุโขทัยและล้านนา ซึ่งเรียกกษัตริย์ผู้ปกครองว่า “พ่อขุน” และเรียกผู้อยู่ภายใต้การปกครองว่า “ลูกขุน” ต่อมาเมื่อโครงสร้างประชากรและขอบเขตของบ้านเมืองขยายกว้างขวางขึ้น ระบบอบการปกครองบ้านเมืองจึงพัฒนาไปสู่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินทรงมีพระราชอำนาจไม่จำกัด ทรงดำรงอยู่ในฐานะ “พระเจ้าแผ่นดิน” หรือ “เจ้าชีวิต” และมีสถานะอันเป็นทิพย์เหนือคนธรรมดาสามัญ คือ “เทวราชา” หรือ “พุทธราชา” เพื่อรองรับสิทธิธรรมในการปกครองบ้านเมืองอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งแนวคิดว่าด้วยการสนับสนุนอำนาจและความชอบธรรมในการปกครองแผ่นดินของพระมหากษัตริย์ในฐานะที่ทรงเป็นดั่งองค์สมมติเทพนั้น เป็นแนวคิดที่รัฐไทยตลอดจนนครรัฐต่าง ๆ บนผืนแผ่นดินสุวรรณภูมิได้รับแบบแผนถ่ายทอดมาจากอินเดียในลักษณะของการเลือกรับและปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพบริบททางสังคมและการเมืองตามแต่ละท้องถิ่น ดังจะเห็นได้ว่าแนวคิดที่รัฐไทยรับนำมาใช้นั้นมิได้รับเอาระบบวรรณะซึ่งกำหนดความสัมพันธ์และหน้าที่ระหว่างคนในสังคมมาใช้ด้วย ด้วยเหตุนี้เองผู้นำหรือผู้ปกครองซึ่งจะตั้งตัวเป็นพระราชาก็ไม่จำเป็นต้องอยู่ในวรรณะกษัตริย์ แต่เพื่อเสริมสร้างสถานภาพอันศักดิ์สิทธิ์เยี่ยงวรรณะกษัตริย์ตามคติความเชื่ออย่างพราหมณ์ฮินดู จึงจำเป็นต้องอาศัยการอภิเษกจากพราหมณ์สมมติให้เป็นพระราชามหากษัตริย์ พระราชาเมื่อได้รับการอภิเษกแล้วก็เท่ากับว่าพระเป็นเจ้าของอวตารหรือแบ่งภาคมาปกครองเพื่อดับยุคเข็ญ มีลักษณะเป็นเทพมนุษย์ที่ดำรงอยู่ในโลก คติความเชื่อเนื่องด้วยการราชาภิเษกดังกล่าวนี้ ได้สืบทอดดำรงอยู่ในชนบประเพณีของราชสำนักไทยด้วย ประเพณีแต่โบราณกาลของไทยถือกันว่าพระมหากษัตริย์ที่จะเสด็จผ่านพิภพขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดินจะต้องกระทำพระราชพิธีบรมราชาภิเษกก่อน จึงนับว่าเป็นสมเด็จพระราชราชาธิบดีโดยสมบูรณ์ ประเพณี

นิทรรศน์นครรัฐไทยบนแผ่นดินสุวรรณภูมิ :
บทพินิจพลวัตประวัติศาสตร์สังคมการเมืองไทย

สำคัญจะต้องโสรจสงรงโดยผ่านพิธีมูรธาภิเษก พราหมณ์อ่านพระเวทอัญเชิญเทพเจ้าสถิตในพระองค์พระเจ้าแผ่นดิน จากนั้นทรงรับการถวายพระสุพรรณบัฏ สายจรัลของพราหมณ์ เครื่องเบญจราชากกุธภัณฑ์ พระแสงอัญญาวุธ ราชูปโภค รับถวายเป็นสิริราชสมบัติ ทรงมีพระปฐมบรมราชโองการ และทรงหลังทักษิโณทกตั้งพระสัตยาธิษฐานในการปกครองแผ่นดิน จากนั้นเสด็จออกมหาสมาคม ทรงรับการถวายช้างต้น ม้าต้น พระพิชัยราชรถ เรือกระบวนน้อยใหญ่ เมืองเอก โท ตรี จัตวา ไพร่พลฝ่ายทหารและพลเรือน ฯลฯ จากนั้นมีการเสด็จเสียบพระนครโดยกระบวนพยุหยาตราทางสถลมารค 1 วัน และทางชลมารค 1 วัน เป็นการเสร็จการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก (เดิมศรี ลดาวัลย์, 2517 ; บุรยาศรภักย์วานิช, 2556)

จะเห็นได้ว่าการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้สะท้อนถึงอุดมคติของสถาบันพระมหากษัตริย์ไทยที่มุ่งเสริมอำนาจบารมีในการปกครองแผ่นดินโดยการเน้นถึงสถานะอันสูงส่งของผู้ปกครองเหนือสามัญชนธรรมดา พระเจ้าแผ่นดินทรงมีฐานะเป็น “เทวราชา” และ “ธรรมิกราช” ผู้ปกครองแผ่นดินโดยทศพิธราชธรรมเพื่อปลดเปลื้องความทุกข์ของอาณาประชาราษฎร์ จรรโลงพระศาสนา และดำรงบ้านเมืองแคว้นให้เกิดศานติสุขสถาพรมั่นคง ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้ปรากฏขึ้นอย่างเด่นชัดเมื่อครั้งที่กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี และแม้ว่าในเวลาต่อมากรุงศรีอยุธยาที่เคยยิ่งใหญ่เกรียงไกรมากกว่า 417 ปี จะถึงคราวล่มสลายลง หากแต่สถาบันพระมหากษัตริย์ยังคงมีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดความเป็นไปของบ้านเมืองในแต่ละยุคสมัย ไม่ว่าผู้ที่สถาปนาขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์จะเป็นผู้ใดก็ตาม ดังจะเห็นได้จากเมื่อครั้งที่พระยาตาก หรือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงรวบรวมกำลังพลเข้ากอบกู้กรุงศรีอยุธยาจากการยึดครองของพม่า และนำอิสรภาพกลับคืนสู่รัฐไทยได้อีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่ต้องเสียกรุงศรีอยุธยาไปเป็นเวลากว่า 7 เดือน ซึ่งแม้ว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจะทรงสามารถกอบกู้บ้านเมืองกลับคืนมาได้สำเร็จ แต่สภาพของกรุงศรีอยุธยาก็ไม่อาจที่จะบูรณะให้กลับฟื้นคืนมาได้เหมือนครั้งเก่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช หรือพระเจ้ากรุงธนบุรี จึงได้สถาปนาเมืองธนบุรี หรือเมืองบางกอกใกล้ปากแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นราชธานีใหม่นามว่า “กรุงธนบุรี ศรีมหาสมุทร” ทรงรวบรวมผู้คนที่จะกระจัดกระจายไปคนละทิศทางให้กลับมาอยู่รวมกันอีกครั้ง โดยทรงฟื้นฟูชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎร ทำนุบำรุงพระศาสนา ส่งเสริมเศรษฐกิจการค้า

รวมทั้งสืบสานขนบธรรมเนียมประเพณีและศิลปกรรมเหมือนเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยารุ่งเรือง แต่ในขณะที่เดียวกันบ้านเมืองยังไม่สงบนัก เนื่องจากปัญหาความขัดแย้งภายในราชสำนัก ที่มีความพยายามก่อกบฏล้มล้างอำนาจการปกครองของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กับทั้งการศึกษาสงครามกับอาณาจักรข้างเคียง ทำให้กรุงธนบุรีไม่สามารถหยั่งรากลึกจนเป็นเมืองหลวงได้อีกต่อไป ในที่สุดสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ถูกสำเร็จโทษ และสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกก็ได้ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี ทรงพระนามว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายราชธานีจากกรุงธนบุรีราชธานีเดิมที่อยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยามายังฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา

แม้ราชธานีจะเปลี่ยนผ่านมาสู่กรุงรัตนโกสินทร์ หากแต่การดำเนินทางรัฐประศาสนโนบายยังคงเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับเมื่อครั้งที่กรุงธนบุรีเป็นราชธานี นั่นคือการฟื้นฟูบ้านเมืองให้รุ่งเรืองเหมือนดังเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงทรงมีพระบรมราโชบายในการฟื้นฟูแบบอย่างแบบแผนประเพณีจากกรุงศรีอยุธยา การฟื้นฟูทั้งทางสังคมและวัฒนธรรมจึงได้เริ่มต้นขึ้นอย่างจริงจัง ทรงให้ความสำคัญต่อการเป็นพระจักรพรรดิราชอันเป็นศูนย์รวมจิตใจของไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน หลังจากพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระองค์จึงทรงสร้างวัดกุสสถานสำหรับพระนคร รวมทั้งการบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามเป็นจำนวนมาก ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บ้านเมืองมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคงขึ้น พระองค์ยังคงดำเนินรอยตามแนวทางของพระราชบิดา ทรงสร้างป้อมเพื่อป้องกันพระนคร ยามนี้เมื่อบ้านเมืองเริ่มห่างศึกสงคราม บรรยากาศบ้านเมืองอยู่ในความสงบสุข พระองค์จึงได้ทรงส่งเสริมให้มีการฟื้นฟูภูมิปัญญาและองค์ความรู้ต่าง ๆ เฉกเช่นเมื่อครั้งที่กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีโดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์ความรู้ทางศิลปกรรม จิตรกรรม วรรณกรรม และวรรณคดีต่าง ๆ ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว การเติบโตทางการค้ากับต่างประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้าทางสำเภากับจีนในรูปแบบ “จิมก๊อง” ได้สร้างรายได้มหาศาลให้แก่สยามในเวลานั้นเป็นอย่างมาก พระองค์ได้นำผลกำไรจากการค้าขายกับต่างประเทศมาใช้ในการส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ก่อนข้างมาก ในสมัยนี้มีการสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามมากที่สุดในสมัยรัตนโกสินทร์

นิทรรศน์นครรัฐไทยบนแผ่นดินสุวรรณภูมิ :
บทพิณิจพลวัตประวัติศาสตร์สังคมการเมืองไทย

เนื่องด้วยทรงมีพระราชศรัทธาในพระบรมพุทธานุภาพอย่างแรงกล้า การที่พระองค์ทรงสนับสนุนให้สร้างวัด มิใช่เป็นแต่เพียงการสร้างสถาปัตยกรรมที่สืบทอดความรุ่งเรืองให้เหมือนเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเท่านั้น หากแต่วัดยังเป็นศูนย์กลางของสังคมในสมัยนั้น เป็นแหล่งรวมองค์ความรู้ที่ให้ความรู้แบบไม่จำกัดผู้เรียน จนถึงกับมีคำกล่าวที่ว่า “ในรัชกาลที่ 1 นั้น ถ้าใครเข้มแข็งในการศึกษาสงคราม ก็เป็นคนโปรด ในรัชกาลที่ 2 ถ้าใครเป็นจินตกร ก็เป็นคนโปรด ในรัชกาลที่ 3 ถ้าใครใจบุญสร้างวัดวาอาราม ก็เป็นคนโปรด” (กรมศิลปากร, 2512) คำกล่าวข้างต้นนี้สะท้อนให้เห็นแนวทางการฟื้นฟูบ้านเมืองในช่วงกรุงธนบุรีถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ที่ต้องเร่งพัฒนาบ้านเมืองให้รอดพ้นจากวิกฤตการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 เมื่อบ้านเมืองเริ่มว่างเว้นจากการศึกษาสงครามก็หันมาทำนุบำรุงขวัญและกำลังใจของประชาชน ในทางเดียวกันก็สร้างชาติให้เข้มแข็งเพื่อเตรียมรับมือจากการล่าอาณานิคมของชาติตะวันตกที่กำลังคืบคลานเข้ามาสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

นับเนื่องจากรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยสืบต่อมายังรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ภัยจากการรุกรานด้วยกองกำลังทหารจากประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงเช่นในอดีตเริ่มลดลงจนไม่น่าวิตก แต่ภัยจากการล่าอาณานิคมของชาติตะวันตกกลับทวีความรุนแรงขึ้น ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงตรัสไว้เมื่อครั้งปลายรัชกาลว่า “การศึกษาสงครามข้างญวนข้างพม่าก็เห็นจะไม่มีแล้ว จะมีก็อยู่แต่ข้างพวกฝรั่ง ให้ระวังให้ต้อยให้เสียท่าแก่เขาได้ การงานสิ่งใดของเขาที่คิดควรจะเรียนเอาไว้ก็เอาอย่างเขา แต่อย่าให้มันถือเลื่อมใสกันทีเดียว” (กรมยุทธศึกษาทหารบก, 2556) ดังนั้นในรัชสมัยต่อมาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยทรงตระหนักพระราชหฤทัยเป็นอย่างดีถึงภัยคุกคามจากลัทธิจักรวรรดินิยมตะวันตก พระองค์จึงทรงใช้เวลาก่อนเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติในการศึกษาวิทยาการความรู้แบบตะวันตก และเมื่อเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์แห่งกรุงสยามแล้ว พระองค์จึงได้มีพระบรมราโชบายอย่างแน่วแน่ที่ต้องการแสดงให้นานาชาติยอมรับว่าสยามเป็นประเทศที่มีอารยธรรมประเทศหนึ่งในโลกผ่านการดำเนินพระราชวิเทศาบายติดต่อสัมพันธ์กับชาติตะวันตก ทรงรับเอาวัฒนธรรมแบบอย่างตะวันตกมาปรับประยุกต์ใช้ให้เข้ากับวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย ทรงศึกษาวิชาการที่ทันสมัยจากตำรา สดับรับฟังข่าวสารความเคลื่อนไหวของชาวตะวันตกจากหนังสือพิมพ์ และจากการสนทนากับ

เจ้าของประเทศ ตลอดจนการส่งทูตไปเจรจาชี้แจงความจริงอันไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นกับสยาม เรียกร้องความยุติธรรมอันเป็นวิธีที่ชาวตะวันตกถือว่าเป็นวิธีการของอารยประเทศ (คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย, 2562ก) พระราชวิเทโศบายดังกล่าวจึงเป็นความพยายามที่จะปกป้องอธิปไตยของชาติจากภัยลัทธิจักรวรรดินิยม ด้วยทรงเห็นผลเสียที่ประเทศเพื่อนบ้านได้รับจากการปิดประเทศ ไม่ยอมคบค้าทำความรู้จักกับประเทศที่กำลังมุ่งคุกคามอธิปไตยของชาติจนต้องสูญเสียเอกราชไป (คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย, 2562ข) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในรัชสมัยนี้จึงนับเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยในรัชสมัยต่อมาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงดำเนินพระราชวิเทโศบายนี้อย่างต่อเนื่องตลอดรัชสมัยของพระองค์

สังคมไทยนับจากรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นไป จึงเป็นห้วงเวลาของการปฏิวัติหรือการเปลี่ยนผ่านกระบวนทัศน์ (Paradigm shift) ครั้งยิ่งใหญ่เพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่นำมาซึ่งการพัฒนาให้บ้านเมืองมีความเจริญทัดเทียมชาติตะวันตก ทั้งการปฏิรูประบบการบริหารราชการแผ่นดิน การยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ด้วยระบบการศึกษาแบบใหม่ การยกเลิกแบบแผนธรรมเนียมประเพณีที่ล้าหลังต่าง ๆ การจัดระบบสาธารณสุขโรคและพัฒนาระบบการสาธารณสุข ยังผลให้คนไทยมีชีวิตที่สะดวกสบายยิ่งขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นการยกฐานะเกียรติภูมิของชาติให้เสมอภาคกับนานาอารยประเทศ ยิ่งไปกว่านั้นการส่งพระราชโอรสและนักเรียนไทยไปศึกษาต่างประเทศในรัชสมัยของพระองค์ ยังเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้แนวความคิดทางการเมืองแบบประชาธิปไตยปรากฏเด่นชัดขึ้นในสังคมไทย ดังกรณีที่ได้มีกลุ่มเจ้านายชั้นสูงและข้าราชการรุ่นใหม่ที่มีโอกาสได้ไปศึกษาและทำงานอยู่ในต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศในแถบตะวันตก ได้ร่วมกันลงชื่อในเอกสารกราบบังคมทูลความเห็นจัด การเปลี่ยนแปลงการปกครองระบอบการปกครองแผ่นดิน ร.ศ. 103 ต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อขอให้ทรงปรับปรุงการปกครองประเทศให้ทันสมัยมากขึ้น โดยได้เรียกร้องให้มีการให้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบ “แอฟโซลูโตโมนากี” (Absolute monarchy) หรือระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดในการบริหารราชการแผ่นดินมาเป็นระบอบ “คอนสติติวชันแนลโมนากี” (Constitutional monarchy) หรือระบอบราชาธิปไตยภายใต้

นิทรรศน์นครรัฐไทยบนแผ่นดินสุวรรณภูมิ :
บทพินิจพลวัตประวัติศาสตร์สังคมการเมืองไทย

รัฐธรรมนูญซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงดำรงอยู่ในสถานะ “มหาประธานของบ้านเมือง” หรือ พระประมุขของชาติ มิต้องทรงรับพระราชภาระในการว่าราชการบริหารประเทศด้วยพระองค์เอง หากแต่กำหนดให้มี “คณะคาบิเนต” (Cabinet) หรือคณะเสนาบดีซึ่งเป็นข้าราชการผู้ใหญ่ร่วมกันทำหน้าที่ในการบริหารประเทศแทนพระองค์โดยพระบรมราชานุมัติ ในฐานะของ “คอเวอนเมนต์” (Government) หรือรัฐบาล อีกทั้งยังได้มีข้อเรียกร้องให้มีการปรับปรุงระบบกฎหมายที่ให้ความเสมอภาคและความยุติธรรมแก่ราษฎรทั้งหมด ตลอดจนการเรียกร้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น หรือ “ถ้อยคำ และความคิด” ในที่สาธารณะ อย่างไรก็ตาม เมื่อความทราบถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว พระองค์ได้ทรงตอบกลับกลุ่มเจ้านายชั้นสูงและข้าราชการรุ่นใหม่ดังกล่าวถึงความไม่พร้อมของสยามในเวลานั้น โดยทรงเสนอว่าก่อนจะทำการสิ่งใด อันเป็นการปรับปรุงบ้านเมืองไปสู่การมี “คอนสตีติวชัน” (Constitution) หรือรัฐธรรมนูญนั้น จำเป็นจะต้องทำ “คอเวอนเมนต์รีฟอม” (Government reform) เสียก่อน ซึ่งทรงมีพระราชขอรณอธิบายเพิ่มเติมว่า “ถ้าการเรื่องนี้ยังไม่เป็นการเรียบร้อยได้แล้ว การอื่น ๆ ยากนักที่จะตลอดไปได้” (กรมศิลปากร, 2512 ; ปรามินทร์ เครือทอง, 2562ก ; วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, 2562) แม้ว่าประชาธิปไตยจะยังไม่อาจกำเนิดเกิดขึ้นได้ในรัชสมัยนั้น หากแต่กล่าวได้ว่าแนวพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงริเริ่มให้มีการปฏิรูประบบบริหารราชการแผ่นดิน การตั้งสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดินและสภาที่ปรึกษาในพระองค์ ตลอดจนแนวความคิดของกลุ่มเจ้านายชั้นสูงและข้าราชการรุ่นใหม่ได้เป็นแรงขับเคลื่อนและรากฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศสยามไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยในเวลาต่อมา

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเตรียมการรับมือกับแนวความคิดดังกล่าวที่กำลังเข้ามาเปลี่ยนแปลงสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อครั้งเหตุการณ์ตอนต้นรัชกาลของพระองค์ที่ได้มีคณะนายทหารรุ่นใหม่และพลเรือนกลุ่มหนึ่งจัดตั้งสมาคม “อานาคิซ” (Anarchist) หรือคณะ ร.ศ.130 ได้ร่วมกันวางแผนกระทำการปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยมีแนวทางสำหรับกำหนดรูปแบบหรือระบอบสาธารณรัฐ และระบอบ “ลิมิเต็ดโมนาร์ชี” (Limited monarchy) หรือระบอบปรimitาญาสิทธิราชย์ ที่พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในฐานะประมุขแห่งรัฐและ

มีอำนาจที่จำกัดอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญตามแบบอย่างพระมหากษัตริย์ของประเทศอังกฤษ หรือสมเด็จพระมหาจักรพรรดิของประเทศญี่ปุ่น แต่อย่างไรก็ตามแผนการยึดอำนาจ เพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองดังกล่าวต้องประสบกับความล้มเหลว ทำให้คณะผู้ก่อการทั้งหมดถูกจับกุมในข้อหา “กบฏ” เหตุการณ์ครั้งนี้เป็นที่รู้จักกันในเวลาต่อมาว่า เหตุการณ์ “กบฏ ร.ศ. 130” และภายหลังจากเหตุการณ์ดังกล่าวนี้แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงมีพระราชดำริเฉกเช่นเดียวกับสมเด็จพระบรมชนกนาถของพระองค์ถึงความไม่พร้อมของสยามที่จะมีประชาธิปไตย ซึ่งแนวพระราชดำริของพระองค์ได้ถูกถ่ายทอดผ่านงานพระราชนิพนธ์ต่าง ๆ เพื่อวิพากษ์วิจารณ์ถึงข้อเสียของการปกครองรูปแบบอื่นหากนำมาใช้กับคนไทย (ปรามินทร์ เครือทอง, 2562ข) แต่กระนั้นพระองค์ก็ได้ทรงละเลยต่อการวางรากฐานการปกครองในระบอบประชาธิปไตย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงวางรากฐานทางการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทดลองและฝึกอบรมเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในการปกครองระบอบประชาธิปไตยแก่เหล่าเสนาอำมาตย์ ข้าราชการสำนัก และข้าราชการก่อนที่จะขยายไปสู่ประชาชน ผ่านการจัดตั้งเมืองจำลองรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่เรียกว่า “ดุสิตธานี” (จมีนอมรตฤณารักษ์, 2513) ซึ่งพระยามหามุนตริศรีองค์รักษ์สมุหรั (พงษ์สวัสดิ - ชูโต) ได้อธิบายถึงรูปแบบการจัดการปกครองภายในดุสิตธานี ในแบบเรียนจังหวัดดุสิตธานีเอาไว้ว่า “จังหวัดดุสิตธานีนี้มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้ปกครองเป็นประธาน แล้วและทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานอำนาจบางอย่างให้แก่ ทวยนาครปกครองกันเอง ทวยนาครสมมติตั้งหัวหน้าขึ้นคนหนึ่ง คือ นคราภิบาล ซึ่งเป็นผู้รับอำนาจนั้นมาปฏิบัติให้ไป ส่วนอำนาจใดที่ไม่ได้ทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน ก็ยังมีอยู่ในพระมหากษัตริย์ทั้งสิ้น ซึ่งมีสมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการต่างพระเนตรพระกรรณ อีกฝ่ายหนึ่ง เพราะฉะนั้นอำนาจใดที่ได้พระราชทานแล้วนั้น หากมีเหตุผลซึ่งไม่เหมาะแก่ ความเจริญ จะทรงเลิกถอนเสียก็ได้” (วรชาติ มีชูบท, 2553) นอกจากการเป็นเมืองทดลอง การปกครองระบอบประชาธิปไตยแล้ว เมื่อพิจารณาตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญลักษณะ ปกครอง คณะนคราภิบาล (ดุสิตธานี) พระพุทธศักราช 2461 แล้วจะเห็นได้ว่าดุสิตธานียัง มีบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นพื้นที่ทดลองการปกครองส่วนท้องถิ่นในรูปแบบเทศบาล อีกด้วย (นรนิติ เศรษฐบุตร, 2551) ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำเอา

นิทรรศน์นครรัฐไทยบนแผ่นดินสุวรรณภูมิ :
บทพินิจพลวัตประวัติศาสตร์สังคมการเมืองไทย

แบบอย่างมาจากประเทศอังกฤษ โดยการกำหนดให้ทวยนาครของดุสิตธานีเลือกทวยนาครคนหนึ่งขึ้นเป็น “นคราภิบาล” และเลือกทวยนาครอีกอำเภอละ 2 คนเป็น “เชษฐบุรุษ” เพื่อทำหน้าที่บริหารงานเสมือนหนึ่งนายกเทศมนตรีและสมาชิกสภาเทศบาลในปัจจุบัน (วรชาติ มีชูบท, 2553) นอกจากการวางรากฐานทางการปกครองแล้ว เสรีภาพในการแสดงออกซึ่งความคิดความเห็น และการวิพากษ์วิจารณ์ความเป็นไปของบ้านเมืองยังเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่เป็นกลไกขับเคลื่อนแนวคิดและแนวปฏิบัติ อันสะท้อนถึงสังคมที่เป็นประชาธิปไตย โดยในพื้นที่ดุสิตธานีแห่งนี้ได้มีการเปิดพื้นที่ดังกล่าวผ่านการสื่อสารมวลชนในรูปแบบของหนังสือพิมพ์ถึง 3 ฉบับ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ดุสิตสมิต หนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย และหนังสือพิมพ์ดุสิตสักขี หรือดุสิตรีคอร์ดเดอร์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการวางรากฐานที่มั่นคงก่อนที่จะนำไปใช้กับราษฎรของประเทศต่อไป

แม้ว่าประชาธิปไตยจะยังไม่อาจเบ่งบานได้อย่างเต็มที่โดยเฉพาะในหมู่ราษฎรที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริงในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หากแต่ความตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชนชั้นปกครองยังคงมีอยู่อย่างไม่เสื่อมคลายในรัชกาลต่อมา รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงพยายามวางรากฐานความเป็นประชาธิปไตยแบบค่อยเป็นค่อยไป ด้วยทรงทราบและตระหนักดีถึงความไม่พร้อมของประชาชน เนื่องด้วยความแตกต่างในประชาชนของพระองค์ที่อาจเปิดช่องให้กลุ่มนายทุนใหญ่ในเวลานั้นซึ่งโดยมากแล้วเป็นคนจีนเข้าครอบงำประเทศเพื่อแสวงหาผลประโยชน์จากประชาชนของพระองค์ (วุฒิชัย มูลศิลป์ อนงคณา มานิตพิสิฐกุล และศิริพร ดาบเพชร, 2546) โดยทรงพยายามทุกวิถีทางที่จะทำให้การเปลี่ยนผ่านของสยามจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่พระมหากษัตริย์มีอำนาจสิทธิขาดแต่เพียงผู้เดียว ไปสู่การปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่ประชาชนจะได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองประเทศอย่างแท้จริง ยิ่งไปกว่านั้นพระองค์ยังทรงมีพระราชปรารภให้มีการร่างรัฐธรรมนูญสำหรับประเทศสยามขึ้นเพื่อพระราชทานเป็นของขวัญให้แก่ประชาชนในวาระพระราชพิธีฉลองพระนครครบ 150 ปี หากแต่ทรงถูกทัดทานถึงความไม่พร้อมของสยามในเวลานั้นจากพระราชวงศ์และเสนาบดีชั้นผู้ใหญ่หลายฝ่าย ทำให้พระองค์ยังไม่อาจที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญที่ทรงเตรียมไว้ให้แก่ประชาชนได้ จนกระทั่งที่สุดแล้วพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ไม่อาจที่จะทรงหลีกเลี่ยงหนีจากความ

ไม่พร้อมนั้นได้อีกต่อไป (ปราโมทย์ เครือทอง, 2562ค) เมื่อคณะราษฎรซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มนักเรียนและนายทหารรุ่นใหม่ที่เคยได้ศึกษาและทำงานอยู่ในประเทศแถบตะวันตก อาทิ อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมนี และสวิตเซอร์แลนด์ ได้เข้าทำการปฏิวัติยึดอำนาจการปกครองประเทศจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของประเทศสยามจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญเพื่อให้มีความทันสมัยตามแบบประเทศประชาธิปไตยตะวันตก

เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจากบริบทของสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในเวลานั้นจะพบว่า มูลเหตุสำคัญของการอภิวัฒน์สยามเกิดขึ้นจากอิทธิพลของชาติตะวันตกที่เป็นแรงผลักดันให้คณะราษฎรสนใจที่จะนำรูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยมาใช้ในประเทศไทย เนื่องจากระบอบการปกครองในระบอบเก่าเป็นการจำกัดอำนาจรัฐอยู่เฉพาะที่สถาบันพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนางข้าราชการ และกลุ่มบุคคลผู้ใกล้ชิด ซึ่งคณะราษฎรมองว่าเป็นระบบที่เชื่องช้า ถัดหลังขาดประสิทธิภาพในการบริหาร และเป็นเครื่องฉุดรั้งความเจริญของประเทศชาติ ยิ่งไปกว่านั้นภาวการณ์ทางเศรษฐกิจที่ตกต่ำทั่วโลกอันเป็นผลกระทบมาจากสงครามโลกครั้งที่ 1 ก็เป็นอีกปัจจัยสำคัญที่คณะราษฎรนำมาใช้อ้างเป็นเหตุผลของการปฏิวัติ ด้วยสถานะทางด้านการเงินการคลังของประเทศประสบกับภาวะขาดดุลงบประมาณ มีรายจ่ายมากกว่ารายรับ เกิดปัญหาข้าวขาดแคลนแพง รวมถึงผลกระทบจากวินัยการเงินการคลังของรัชกาลก่อนหน้าที่ราชสำนักมีการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย ซึ่งแม้ว่าต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงพยายามที่จะรักษาวินัยการเงินการคลัง โดยทรงตัดลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นทั้งของประเทศและของราชสำนักลงกว่าครึ่งหนึ่ง สถานการณ์ทางเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของประชาชนในห้วงเวลาดังกล่าวก็ยิ่งประสบกับความยากลำบาก อีกทั้งยังเกิดปัญหาความขัดแย้งและความปั่นป่วนภายในกลุ่มชนชั้นนำผู้มีอำนาจที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่อาจที่จะทรงทัดทานหรือยุติปัญหาให้บรรเทาเบาบางลงได้ จึงเป็นเหตุให้คณะราษฎรใช้จุดอ่อนดังกล่าวในการสร้างความชอบธรรมให้กับการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขภายใต้รัฐธรรมนูญ

การอภิวัฒน์สยามเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน ค.ศ. 1932 จึงนับเป็นอีกจุดเปลี่ยนสำคัญของประวัติศาสตร์สังคมการเมืองไทยที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

นิทรรศน์นครรัฐไทยบนแผ่นดินสุวรรณภูมิ :
บทพิณิจพลวัตประวัติศาสตร์สังคมการเมืองไทย

อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากหลักการว่าด้วยอำนาจในการปกครองประเทศได้เปลี่ยนจากอำนาจขององค์พระมหากษัตริย์แต่เพียงผู้เดียว มาเป็นการปกครองที่ประชาชนทุกคนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญเดียวกันกับประชาชน ทรงดำรงพระราชสถานะอยู่เหนือการเมือง ทรงปกเกล้าแต่ไม่ปกครอง การบริหารราชการแผ่นดินมีรัฐบาลที่ดำเนินการแทนพระองค์ภายใต้พระปรมาภิไธย พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในระบบประชาธิปไตยถูกกำหนดไว้ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่จะทรงใช้อำนาจนั้นผ่านทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล โดยมีผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ ตามประเพณีปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญที่พระมหากษัตริย์จะทรงกระทำผิดมิได้ (The King Can Do No Wrong) แต่ทรงกระทำตามคำแนะนำของรัฐมนตรีหรือประธานสภาผู้แทนราษฎรซึ่งจะเป็นผู้รับผิดชอบแทนพระองค์ (หยุด แสงอุทัย, 2499)

อย่างไรก็ดีเมื่อทบทวนภูมิทัศน์ทางการเมืองไทยตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1950 เป็นต้นมา อันเป็นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร จะพบว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ได้กลับมามีบทบาทในการสถาปนาอำนาจนำ (Hegemony) ทางสังคมการเมืองไทยอีกครั้งหนึ่ง จากการสนับสนุนของรัฐบาลฟอซออุปถัมภ์แบบเผด็จการ (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, 2526) ที่มีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งสนับสนุนให้มีการฟื้นฟูบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างเต็มรูปแบบเพื่อให้มีอำนาจรอบด้านทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม อย่างไม่เคยมีมาก่อนภายหลังจากการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งแม้ว่าบรรยากาศทางการเมืองในประเทศไทยเวลานั้นจะเต็มไปด้วยการต่อรองและการท้าทายการดำรงอยู่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ รวมถึงบริบทการเมืองโลกที่ตกอยู่ในภาวะสงครามเย็น (Cold War) ทำให้เกิดกระแสความนิยมในระบบทางการเมืองทั้งเสรีนิยมประชาธิปไตย และสังคมนิยมหรือคอมมิวนิสต์ หากแต่สถาบันพระมหากษัตริย์ในรัชสมัยดังกล่าวก็ได้แสดงให้เห็นประจักษ์ถึงความแข็งแกร่งในการสร้างความมั่นคงจากฐานการสนับสนุนของประชาชนในทุกระดับชั้นของสังคม ผ่านการปฏิบัติพระราชกรณียกิจอันเป็นที่ประจักษ์ชัดในสายตาประชาชน ดังเช่นโครงการในพระราชดำริ และการเสด็จทรงงานในพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศ ที่ทำให้ประชาชนได้มีโอกาสใกล้ชิดกับสถาบันพระมหากษัตริย์มากขึ้น จนเกิดเป็นสายสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับประชาชนที่ไม่อาจแยกขาดออกจากกันได้

ยิ่งไปกว่านั้นสายสัมพันธ์ดังกล่าวยังได้หยั่งรากฝังลึกจนก่อเกิดเป็นสำนึกในความเป็นครอบครัวที่ประชาชนมีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังเช่นที่ประชาชนยกย่องพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ให้ทรงเป็น “พ่อและแม่แห่งแผ่นดิน” หรือแม้แต่การที่ประชาชนนิยมออกพระนามของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีอย่างสามัญว่า “สมเด็จพระย่า” อันแสดงถึงความรักและความผูกพันที่ประชาชนมีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างหาที่สุดมิได้ จึงไม่อาจที่จะปฏิเสธได้เลยว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ตลอดจนกลุ่มชนชั้นนำทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่เกี่ยวข้องด้วยสถาบันพระมหากษัตริย์ยังคงเป็นปัจจัยสำคัญต่อการกำหนดความเป็นไปในทางการเมืองและการปกครองของประเทศไทยมาโดยตลอด ดังจะเห็นได้อย่างประจักษ์ชัดจากเหตุการณ์ทางการเมืองของประเทศไทยอันเป็นหมุดหมายที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทและอิทธิพลของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่มีต่อการเมืองไทย อาทิ การเคลื่อนไหวของนักศึกษาและประชาชนเพื่อเรียกร้องประชาธิปไตย เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม ค.ศ. 1973, เหตุการณ์จลาจลและปราบปรามนักศึกษาและผู้ประท้วงบริเวณหน้ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม ค.ศ. 1976, เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ระหว่างวันที่ 17 - 20 พฤษภาคม ค.ศ. 1992 ตลอดจนความขัดแย้งทางการเมืองในช่วงทศวรรษสุดท้ายแห่งรัชสมัย ที่สถาบันพระมหากษัตริย์ได้เข้ามามีบทบาทในทางการเมืองผ่านการแสดงออกด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การมีกระแสพระราชดำรัส และการทำหน้าที่เป็นคนกลางในการยุติปัญหาความขัดแย้ง ตลอดจนการแสดงสัญญาณในทางการเมืองของสมาชิกราชวงศ์ผ่านสื่อต่าง ๆ อันมีผลทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์ได้กลายมาเป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญของกระบวนการและการดำเนินการทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ และมักจะถูกนำมาใช้เป็นเหตุผลเพื่อสร้างความชอบธรรมในการกระทำทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำรัฐประหารยึดอำนาจการปกครองรัฐบาลพลเรือนที่มาจาก การเลือกตั้งของสถาบันทหารที่มักอ้างปัญหาการจลาจลวุ่นวาย ละเมิดสถาบันพระมหากษัตริย์มาเป็นเหตุผลในการทำรัฐประหาร ตลอดจนเป็นเหตุในการกำจัดฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง ทั้งที่เมื่อพิจารณาถึงบทบาทของสถาบันทหารที่เข้ามาแทรกแซงหรือยุ่งเกี่ยวทางการเมืองโดยใช้อำนาจที่ไม่ชอบธรรม จากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งในและต่างประเทศจะพบลักษณะร่วมที่คล้ายกันคือ ผลประโยชน์ของกลุ่มทหาร

นิทรรศน์นครรัฐไทยบนแผ่นดินสุวรรณภูมิ :
บทพิณิจพลวัตประวัติศาสตร์สังคมการเมืองไทย

(Corporate interest) เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สถาบันทหารตัดสินใจเข้ามามีบทบาทในทางการเมืองมากที่สุด อย่างไรก็ตามการอ้างเหตุผลที่เกี่ยวกับความมั่นคงของชาติและความเป็นไปของสถาบันพระมหากษัตริย์ดังกล่าวมานั้น มักเป็นเหตุผลชั้นดีที่ประชาชนให้การยอมรับในการกระทำ แม้การกระทำนั้นจะเป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายหรือปราศจากความยุติธรรมก็ตาม ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่าฐานคติของประชาชนไทยที่มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ได้จัดวางให้ทรงดำรงอยู่ในสถานะที่ต้องเทิดทูนและเคารพสักการะ อีกทั้งยังเป็นหน้าที่ที่ประชาชนจะต้องปกป้องการล่วงละเมิดต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ด้วยเหตุนี้เองที่แม้ระบอบการเมืองการปกครองของประเทศไทยจะเปลี่ยนแปลงไปตามค่านิยมของโลกสมัยใหม่สักเพียงใด หากแต่สังคมการเมืองไทยก็ยังคงดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แตกต่างจากประเทศอื่นในโลกตรงที่มีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางทางการเมืองการปกครอง และเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนชาวไทยทั้งชาติ

บทส่งท้าย

บทความวิชาการนี้ผู้เขียนมีเจตนารมณ์ในการถ่ายทอดให้เห็นถึงพลวัตทางประวัติศาสตร์ของสังคมการเมืองไทย ผ่านมุมมองที่ผู้เขียนได้จากการ “ปกอกเปลือก” นิทรรศการ “นครรัฐไทยบนแผ่นดินสุวรรณภูมิ” และคิดต่อยอดโดยการพิณิจวิเคราะห์ถึงความเป็นไปของประวัติศาสตร์สังคมการเมืองไทยเพื่อให้เข้าถึงแก่นแท้ของเนื้อหาสาระที่นิทรรศการดังกล่าวมุ่งหมายที่จะนำเสนอ ทำให้ประจักษ์ได้อย่างเด่นชัดถึงการทำงานของอุดมการณ์ชาตินิยมที่ประวัติศาสตร์ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการอธิบายถึงความสำคัญและความจำเป็นในการดำรงอยู่ของสถาบันชาติ ศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ในสังคมการเมืองไทย ซึ่งแก่นแท้ของประวัติศาสตร์ที่ถูกรัฐไทยผลิตและนำเสนออย่างซ้ำแล้วซ้ำเล่าเหล่านี้มีลักษณะเป็นประวัติศาสตร์ด้านเดียวหรืออย่างอัตวิสัย ที่ปกอกเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตด้วยน้ำเสียงเดียวกันว่าด้วยการต่อสู้เพื่อเอกราชของชาติ การฟื้นฟูบูรณะและการนำพาให้ชาติบ้านเมืองผ่านพ้นวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ภายใต้การนำของพระมหากษัตริย์ อันนำมาซึ่งบทสรุปของเรื่องราวที่จบลงด้วยสันติสุขและความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองภายใต้ร่มพระบรมโพธิสมภาร (ธงชัย วินิจจะกูล, 2559) ทั้งที่ความเป็นจริงแล้วยังมีผู้คนอีกมากมายที่มีบทบาทสำคัญในการร่วมสร้างหน้าประวัติศาสตร์ หากแต่

กลับถูกหลงลืมหรือกดทับไว้ให้เป็นเพียงแค่ตัวประกอบทางประวัติศาสตร์เท่านั้น การทำงานของประวัติศาสตร์รูปแบบดังกล่าวจึงเป็นการตอกย้ำถึงฐานคติในสังคมการเมืองไทยที่มีต่อความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะที่เป็นสถาบันสูงสุดของสังคม เป็นตัวละครเอกทางประวัติศาสตร์ที่มีบทบาทในการครองอำนาจนำ เป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนให้หลอมรวมเข้าไว้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ ก่อให้เกิดความรักความสามัคคีของผู้คนในชาติ

อย่างไรก็ตามอุดมการณ์ชาตินิยมที่อาศัยชุดความรู้ทางประวัติศาสตร์แบบองค์รวมเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนองคาพยพของสังคมการเมืองไทยนั้น ก็มีข้อควรพิจารณาถึงผลกระทบจากการผลิตซ้ำมายาคติทางประวัติศาสตร์แบบชาตินิยมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของราชอาณาจักรสยามใหม่ (Nation State) ที่รัฐต่าง ๆ ไม่อาจจะอยู่ในสังคมชุมชนระหว่างประเทศได้โดยลำพังอีกต่อไป หากแต่มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในการขับเคลื่อนและพัฒนารัฐให้มีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมนานาอารยประเทศและเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์ที่ผันแปรอยู่ตลอดเวลา เฉกเช่นเดียวกับประเทศไทยที่มีงำดำเนินนโยบายด้านการต่างประเทศด้วยการทูตเชิงรุกเพื่อให้เป็นที่ยอมรับในเวทีโลก โดยเฉพาะบทบาทการเป็นผู้นำในกลุ่มประเทศอาเซียนนั้น การรื้อถอนมายาคติชาตินิยมที่สร้างความขัดแย้งกับประเทศเพื่อนบ้านข้างเคียง กับทั้งการสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีระหว่างกันภายใต้กระแสภูมิภาคนิยมจึงเป็นสิ่งสำคัญ และยังเป็นปัจจัยที่จะทำให้ประเทศไทยบรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการได้สำเร็จ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการนำเสนอเรื่องราวประวัติศาสตร์สังคมการเมืองไทยของนิทรรศการนครรัฐไทยบนแผ่นดินสุวรรณภูมิจึงไม่ได้มุ่งเน้นที่การนำเสนอประวัติศาสตร์แบบองค์รวมแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่ยังแสดงให้เห็นถึงความตระหนักต่อความสำคัญของประวัติศาสตร์ความเป็นมาของอาณาจักรต่าง ๆ ก่อนที่จะมาเป็นประเทศไทยในปัจจุบัน ผ่านการบอกเล่าข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่ปราศจากการกดทับ รวมถึงการยอมรับในความแตกต่างหลากหลายทางเชื้อชาติและวัฒนธรรมของผู้คน ตลอดจนความเป็นอิสระของบ้านเมืองก่อนที่จะหลอมรวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนามว่า “รัฐไทย” ท้ายที่สุดพลวัตหรือความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากเรื่องราวที่บอกเล่าผ่านนิทรรศการนครรัฐไทยบนแผ่นดินสุวรรณภูมิจึงนับเป็นหมุดหมายที่สำคัญ

นิทรรศน์นครรัฐไทยบนแผ่นดินสุวรรณภูมิ :
บทพินิจพลวัตประวัติศาสตร์สังคมการเมืองไทย

อีกครั้งหนึ่งของการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมการเมืองไทย ที่ซึ่งประวัติศาสตร์ไม่เพียงแต่มีหน้าที่สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของผู้คนในชาติเท่านั้น หากแต่ยังมีส่วนในการสร้างความรู้ความเข้าใจอย่างเป็นเหตุเป็นผล ตลอดจนสร้าง “ความรัก” ที่มีต่อผู้คนบนผืนแผ่นดินต่าง ๆ โดยปราศจากมายาคติที่แบ่งแยกความเป็นเขาเป็นเราด้วยเส้นสมมติของ “รัฐชาติ” สู่ความตระหนักในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้หม่อมวล “มนุษยชาติ”

เอกสารอ้างอิง

- กรมยุทธศึกษาทหารบก. (2556). *รัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2367 - 2394 ในนิตยสารยุทธโภาส ปีที่ 121 ฉบับที่ 3 (2556): เมษายน-มิถุนายน*. กรุงเทพฯ: กรมยุทธศึกษาทหารบก.
- กรมศิลปากร. (2510). *เจ้านายและข้าราชการกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ.103 และพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน*. พระนคร: กรมศิลปากร.
- _____. (2512). *ตำนานวัดสุทัศน์ต่างๆ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนา*. [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก http://knowledgecenter.museumsiam.org/uploads/siam/book_copy/2015/10/DB000043_B2HgeKWq0FYO/file/B2HgeKWq0FYO.pdf
- _____. (2562ก). *ขอเชิญชมนิทรรศการพิเศษเนื่องในวันอนุรักษ์มรดกไทย เรื่อง “นครรัฐไทยบนแผ่นดินสุวรรณภูมิ”*. [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก <http://www.finearts.go.th/promotion/2019-07-12-07-46-18/item/ขอเชิญชมนิทรรศการพิเศษเนื่องในวันอนุรักษ์มรดกไทย - เรื่อง - นครรัฐไทยบนแผ่นดินสุวรรณภูมิ.html>.
- _____. (2562ข). *นครรัฐไทยบนแผ่นดินสุวรรณภูมิ*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- จมีนอมรดคุณารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช). (2513). *ดุสิตธานี เมืองประชาธิปไตยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว*. พระนคร: หอสมุดแห่งชาติ.

- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2504). *พระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ พระราชทานสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศฯ*. พระนคร: โรงพิมพ์พิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย
- คุณภาค ปรีชารัชช. (2554). เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา : วิชาการและการเปลี่ยนแปลง. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์* 11 (2) (2554): กรกฎาคม-ธันวาคม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- _____. (2557). *อำนาจราชันย์อุษาคเนย์ในโลกการเมืองแบบมณฑล*. [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก <https://blogazine.pub/blogs/dulyapak/post/5064>.
- เต็มศรี ลดาวัลย์. (2517). *พิธีราชาภิเษกในประเทศไทย*. คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ทักษ์ เฉลิมเตียรณ. (2526). *การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธงชัย วินิจจะกุล. (2559). *โฉมหน้าราชาชาตินิยม*. นนทบุรี: ฟ้ายเดียวกัน.
- นรินทร์ เศรษฐบุตร. (2551). *ดุสิตธานี : การทดลองจัดการองค์ประกอบส่วนท้องถิ่นเมื่อ พ.ศ. 2461*. นนทบุรี : วิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า.
- เนื่ออ่อน ขรวิทองเขียว, จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. (2557). รัฐสยามกับล้านนา พ.ศ. 2417-2476. *วารสารศรีนครินทรวิโรฒวิจัยและพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*. 11(6) มกราคม - มิถุนายน 2557. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- บุรยา ศรภักย์วานิช. (2556). *เครื่องประกอบพระราชอิสริยยศสำหรับพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์*. ภาควิชาโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ปรามินทร์ เครือทอง. (2562ก). *จินตนาการประชาธิปไตย "ที่แท้จริง" ของกษัตริย์สยาม : รัชกาลที่ 5*. [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_37764.

นิทรรศน์นครรัฐไทยบนแผ่นดินสุวรรณภูมิ :
บทพิณิจพลวัตประวัติศาสตร์สังคมการเมืองไทย

- _____ . (2562ข). จินตนาการประชาธิปไตย "ที่แท้จริง" ของกษัตริย์สยาม :
รัชกาลที่ 6. [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก [https://www.silpa-mag.com/
history/article_37768](https://www.silpa-mag.com/history/article_37768).
- ปราชญ์ เครือทอง. (2562ค). จินตนาการประชาธิปไตย "ที่แท้จริง" ของกษัตริย์สยาม :
รัชกาลที่ 7. [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก [https://www.silpa-mag.com/
history/article_37771](https://www.silpa-mag.com/history/article_37771).
- ประยงค์ แสงบูรณ. (2557). หลักธรรมในการปกครองของพระพุทธศาสนา. *วารสาร
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น* 31(3)
(กันยายน-ธันวาคม 2557). ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. (2562). *สุโขทัยเมืองพระร่วง*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- เรืองยศ จันทร์ศิริ. (2560). *Mandala วัฒนธรรมทางอำนาจ ระบอบการปกครองรัฐไทย
ในประวัติศาสตร์*. [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก [http://www.lokwannee.com/
web2013/?p=267243](http://www.lokwannee.com/web2013/?p=267243).
- วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร. (2562). *นักปฏิรูปยุคแรกของสยามสมัยใหม่ใน ร.ศ. 103 และ
ข้อเสนอเพื่อปฏิรูปแผ่นดิน*. [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก [https://www.
silpa-mag.com/history/article_11362](https://www.silpa-mag.com/history/article_11362)
- วรชาติ มีชูบท. (2553). *เกร็ดพงศาวดารรัชกาลที่ 6*. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์บุ๊คส์.
- วุฒิชัย มูลศิลป์ อนงคณา มานิตพิสิฐกุล และศิริพร ดาบเพชร. (2546). *พระมหากษัตริย์แห่ง
กรุงรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: อัลฟามิลเลเนียม.
- คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย. (2562ก). *พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับพระราช
วิเทศব্যเปิดประเทศ*. [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก [https://www.silpa-mag.
com/quotes-in-history/article_11815](https://www.silpa-mag.com/quotes-in-history/article_11815).
- _____ . (2562ข). *พระราชวิเทศব্যในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัว: การรักษาเอกราชจากจักรวรรดินิยมตะวันตก*. [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก
https://www.silpa-mag.com/quotes-in-history/article_10078
- สายป่าน ปุริวรรณชนะ. (2559). *อาณาจักรสุโขทัย*: การประกอบสร้างประวัติศาสตร์
จากตำนานและความเชื่อของคนไทย. *วารสารรามคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์*
35 (1) (2559) มกราคม-มิถุนายน กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- สำราญ ชันสำโรง และ ศศินันท์ สรรพกิจจำนง. (2561). ล้านนา, คติความเชื่อ และ กระบวนการสร้างความรู้แบบสหวิทยาการ ของนักวิชาการตะวันตก. *วารสาร พุทธศาสตร์ศึกษา* 9 (1) มกราคม - มิถุนายน 2561. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่.
- สีบพงศ์ ธรรมชาติ. (2557). อารยธรรมแดนใต้ ตามพรลิงค์ ลังกาสูกะ ศรีวิชัย และ ศรีธรรมราชมหานคร (เมืองสิบสองนักษัตร). *สารอาศรมวัฒนธรรมวลัยลักษณ์*. 14(1) (2556): ตุลาคม 2556 – มีนาคม 2557. นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.
- หยุด แสงอุทัย. (2499). *อำนาจและความรับผิดชอบในระบอบประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: กรมประชาสัมพันธ์.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2548). *ประวัติศาสตร์เพื่อชุมชน : ทิศทางใหม่ของการศึกษา ประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- Benedict Anderson. (1983). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.
- McCloud G. D. (1995). *Southeast Asia: Tradition and Modernity in the Contemporary World*. Boulder, Colorado: Westview Press.
- Walters. O.W. (n.d.). *The Mandala - Artefact 1 What is a Mandala?* [Online]. Retrieved form <https://indianisationinsea.weebly.com/mandala.html>.
- Wheatley. (1961). *The Golden Khersonese: Studies in the Historical Geography of the Malay Peninsula before A.D. 1500*. Kuala Lumpur: Oxford University Press.

Received: December 17, 2019

Revised: March 6, 2020

Accepted: May 9, 2020